

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ**

∨ Проблема «повернення» української молоді тимчасово окупованих територій України

- **БЕЗПЕКА**

∨ Правове регулювання застосування поліцейськими вогнепальної зброї: зарубіжний та український досвід

№ 18 (260) ЖОВТЕНЬ 2023

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 18 (260) 2023

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України
щодо виплати за програмою «ЄВідновлення»
за зроблені ремонти власним коштом..... 3
Президент України підписав Закон України
щодо РЕР-ів..... 4

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Закірова С.

Проблема «повернення» української молоді
тимчасово окупованих територій України.... 4
Беззуб І.

Правове регулювання застосування
поліцейськими вогнепальної зброї:
зарубіжний та український досвід 6

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 16

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України щодо виплати за програмою «єВідновлення» за зроблені ремонти власним коштом

Президент України В. Зеленський 27 жовтня підписав законопроект, який передбачає врегулювання питання виплат компенсації за зроблений власним коштом ремонт пошкодженого житла внаслідок російських атак.

Картка законопроекту з підписом Президента України опублікована на сайті Верховної Ради України.

Відповідний документ було розроблено з метою розширення форм надання компенсації за пошкодження об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених повномасштабною війною РФ проти України.

Відтепер українці, які зробили ремонт пошкодженого житла за власний кошт, зможуть претендувати на виплату за програмою «єВідновлення».

Зазначається, що при визначенні розміру компенсації Комісії орієнтуватимуться на акт первинного огляду пошкодженого житла, який проводиться після пошкодження житла, та чек-лист з встановленою вартістю будматеріалів та робіт, затверджений урядом. Виплати за новою формою компенсації почнуть здійснюватися з 1 січня 2024 р. Для отримання коштів громадянам потрібно подати заяву через «Дію». Після розгляду її Комісією буде визначено розмір компенсації.

5 жовтня парламент ухвалив Закон, який врегулював питання виплат компенсації за зроблений власним коштом ремонт пошкодженого житла.

1 серпня у «Дії» стартував новий етап програми «єВідновлення». Відтепер українці можуть отримати компенсацію за зруйноване майно.

28 вересня у Мінцифри повідомляли, що українці, які подавали заяву про знищене майно, зможуть переглянути житловий сертифікат у

«Дії». Зокрема у застосунку можна дізнатися про суму компенсації.

Що відомо про програму «єВідновлення».

3 травня стартувала державна програма «єВідновлення», за якою українці, чиє житло постраждало через бойові дії, можуть отримати кошти на ремонт домівки. Для цього необхідно повідомити про пошкоджене майно в застосунку.

«Дія» і подати заяву про отримання фінансової допомоги.

За час дії послуги українці подали понад 15,9 тис. заяв про отримання виплати.

Отримані кошти українці можуть витратити лише на відбудову власних домівок. А саме – на будівельні матеріали чи послуги підрядників, які можна оплатити в компанії, що є учасниками програми.

Послугу «єВідновлення» розроблено Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури спільно з Міністерством цифрової трансформації за підтримки проекту USAID/UK aid «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах/TAPAS».

12 травня уряд визначив, що максимальна сума допомоги, на яку зможуть претендувати українці, чиє житло отримало незначні пошкодження через повномасштабне вторгнення РФ, становить 200 тис. грн.

10 травня Міністерство цифрової трансформації запустило у «Дії» послугу «єВідновлення». Українці можуть подати заяву на порталі та отримати кошти на ремонт житла, пошкодженого внаслідок російського вторгнення.

23 лютого Верховна Рада України ухвалила Закон України щодо створення державного реєстру пошкодженого та зруйнованого війною майна та порядок компенсації за нього від держави (*Суспільне Новину (<https://suspilne.media/604133-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-viplati-za-programou-vidnovlenna-za-zrobleni-remonti-vlasnim-kostom/>). – 2023. – 27.10).*

Президент України підписав Закон України щодо РЕР-ів

Президент України В. Зеленський підписав Закон України про посилення фінансового моніторингу щодо політично значущих осіб (РЕР-ів).

20 жовтня законопроект «Про внесення змін до Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення”» щодо політично значущих осіб направили на підпис Президента України. 26 жовтня документ повернули з його підписом.

Нагадаємо, Верховна Рада України проголосувала за цей Закон 17 жовтня. Документ встановлює позитивний статус політично значущої особи, а не трирічний.

Водночас він посилює відповідальність банків за необґрунтовану відмову користувачам фінансових послуг.

Закон є однією з вимог МВФ а також ЄС для початку переговорів про членство у блоці. Головною новацією стало те, що відтепер топ-посадовці, держслужбовці категорії А і їхні родичі матимуть довічний статус РЕР. Нардепи спершу хотіли залишити фінмоніторинг для них лише впродовж трьох років після перебування на посаді, однак змінили норму в остаточній редакції. Також пропонували окремий реєстр РЕР і нагляд тільки після того, як Україна стане членом ЄС (*Lb.ua (https://lb.ua/economics/2023/10/26/581363_zelenskiy_pidpisav_zakon_pro_pepiv.html)*. – 2023. – 26.10).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

С. Закірова, канд. іст. наук, доцент, завідділу НЮБ НБУВ

Матеріали фахової дискусії «Національно-патріотичне виховання в умовах війни та повоєнного періоду: оцінки, стратегії, прогнози»

Проблема «повернення» української молоді тимчасово окупованих територій України

Супільства, що пережили страшні події військової агресії та окупації, стикаються з низкою проблем, вирішення яких потребує значних і тривалих зусиль. Причому подолання наслідків руйнування економіки через військові дії навряд чи можна вважати найскладнішим із цих завдань. Не менш важким виявляється налагодження суспільного миру і соціально-політичного життя на тимчасово окупованих агресором територіях, дослідження проявів військових злочинів і численних порушень прав людини по відношенню до населення, що перебувало у зоні воєнних дій та окупації. Для подолання гострих проблем, пов'язаних з воєнними подіями, варто чітко усвідомлювати необхідність організації роботи у цьому напрямі якомога раніше.

Професор Школи права Королівського університету Белфасту у Північній Ірландії Л. Малліндер, яка багато років вивчає конфлікти різного характеру і походження, підкреслює, що поки триває конфлікт, важко уявити собі майбутній мир та безпеку для всіх громадян, але вже саме на цій стадії потрібно починати формулювати візію такого майбутнього.

Першочерговим завданням повоєнного повернення до мирного життя є поєднання багатьох елементів у площині державного управління, економічного розвитку, формування дієздатної безпекової складової, потужних збройних сил, інформаційно-комунікаційної стратегії суспільного життя і соціального партнерства. Усі ці елементи включаються в широке розуміння концепції

перехідного правосуддя (transitional justice), яку в сучасному світі розглядають не просто як компонент реформування системи судочинства на етапі переходу від конфліктного стану до мирного життя, а як загальний комплекс відновлення справедливості у вищому сенсі. Поняття «перехідне правосуддя» частіше за все використовують у двох вимірах – для позначення виходу із постконфліктного і поставторитарного періодів розвитку держави. За своєю суттю процеси, що спричиняють необхідність застосування практики перехідного правосуддя у конкретних країнах, можуть дуже сильно розрізнятися. Проте і наслідки авторитарного чи тоталітарного режимів, і закінчення військового конфлікту мають загальну рису – масштабні порушення прав людини, які можуть супроводжуватися насильством, позбавленням майна і встановленням суттєвих обмежень для справедливого відновлення порушених прав. Таким чином, головним критерієм застосування концепції transitional justice є наявність стадії переходу від стану масового порушення прав людини, що можуть спричинити: диктатура, авторитарний режим, війна, іноземна окупація, геноцид, до стану стабільності і миру.

Особливо важливим формування візії мирного сталого майбутнього виявляється в умовах, коли частина території держави у період війни знаходилася в окупації, і населення окупованого регіону відчувало потужний вплив ідеології і пропаганди держави-агресора.

Внаслідок російсько-української війни в Україні існують два типи окупованих територій:

- території, які з 2014 р. перебували поза контролем української влади, – анексований Крим і частини Донецької та Луганської областей;

- території, які були захоплені російськими військами після 24 лютого 2022 р. Попри загальні оцінки і висновки щодо наслідків діяльності так званої «окупаційної влади» варто визнати, що час і умови перебування українського населення в окупації мають свої наслідки. Чим довше тривав період окупації, тим більш глибокий слід міг залишитися. Зокрема, діти, які 1 вересня 2014 р. стали першокласниками у Криму чи Луганську,

у травні 2023 р. вже закінчують дев'ятий клас загальноосвітньої школи. Більшість учнів, що мешкають на окупованих територіях першого типу, протягом дев'яти років свого шкільного життя постійно стикалися не тільки із символікою й ідеологією так званих «республік» і держави-агресора, але і в умовах шкільного навчання і позашкільного життя відчували пропагандистський тиск агресивного антиукраїнського виховання і антиукраїнської риторики. Не менший тиск на формування самосвідомості і ціннісних орієнтирів молоді людини чинять загальні умови життя із суттєвими обмеженнями основних прав людини. Формувати стратегічні завдання щодо населення тимчасово окупованих територій України варто з урахуванням цих особливостей.

Включитися у стратегію боротьби за ментальне «повернення» нашого населення має і держава, і громадськість, кожний на своєму рівні можливостей.

Українські правозахисники із групи «Україна. П'ята ранку» проаналізували освітню політику РФ і російські підручники із семи предметів (географія, суспільствознавство, релігійна етика, художня культура світова, основи безпеки життєдіяльності), які використовують на окупованих територіях України. Окупанти запровадили там власну систему освіти з усіма своїми стандартами і підручниками, де закладена пропаганда мілітаризму, російських імперських ідей. Росіяни намагаються нав'язати українським дітям ці пропагандистські наративи, змінити їхнє українське самовизначення. Юристи вбачають у таких діях і воєнний злочин, і геноцид, і пособництво геноциду. Тож вже сьогодні потрібно адвокатувати цю тему – говорити про це, комунікувати з нашим урядом, урядами інших країн. І створити в Міністерстві освіти спеціальний підрозділ, який буде займатися питаннями освіти окупованих територій.

На державному рівні необхідно також розробити і запровадити спеціальні програми для викриття російської пропаганди і деструктивних наративів у шкільних стандартах. На необхідність освітянам включатися в боротьбу з фейками звертає увагу

і координатор Центру документування УГСПЛ О. Біда: освіта має виховувати резистентність до пропаганди та маніпуляцій, а також розвивати критичне мислення юних поколінь.

Свій напрям роботи з населенням і особливо молоддю, що перебувають на тимчасово окупованих територіях, має підготувати й українське суспільство і недержавний сектор. На думку голови Наглядової ради «Пласт – НСОУ» Ю. Юзича, вже сьогодні варто формувати громадські групи добровольців, які створюватимуть молодіжні центри, де почнуть працювати з місцевою молоддю одразу після деокупації. Допоки запуститься оновлена система освіти, в усіх більших населених пунктах деокупованих територій мають запрацювати відкриті молодіжні простори, які залучатимуть активну молодь. Причому відродження української ідентичності має бути безпечним, неагресивним процесом, що поважає людську гідність і надає значні можливості саморозвитку. Крім того, важливо подбати, щоб у Крим та Донбас у цих групах молодіжної роботи прибували насамперед не просто ціннісно-орієнтовані активісти і вчителі, а ті з них, які самі вимушено стали внутрішньо переміщеними особами. Ті, хто знають місцевість, людей, які мають рідних і увесь час підтримували відповідні контакти.

Отже, трагічні події російсько-української війни і особливо після початку широкомасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. спричинили ряд

важливих стратегічних завдань, пов'язаних із поверненням не тільки українських територій, які тимчасово контролює агресор, але і з «поверненням» українського населення, яке перебуває на окупованих територіях. Особливо гостро ця проблема стосується роботи з молодим поколінням, відновленням його української ідентичності і самосвідомості, позбавленням наслідків деструктивного впливу російських наративів під час окупації. Певні інструменти для виконання відповідних завдань пропонує концепція правосуддя перехідного періоду. Починати спільну діяльність і держава, і громадськість має якомога раніше, і усвідомлення сутності, складності, і важливості цієї проблеми має стати першим кроком до ментального «повернення» української молоді тимчасово окупованих територій (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: вебсайт «Українська Гельсінська спілка з прав людини» (<https://www.helsinki.org.ua/articles/yak-zabezpechytu-pravo-ditey-znaty-pravdu-pro-viynu>); вебсайт «Реанімаційний пакет реформ» (<https://rpr.org.ua/news/perekhidne-pravosuddia-pered-deokupatsiiei-u-chy-pislia>); вебсайт «Громадське радіо» (<https://hromadske.radio/podcasts/my-ie-buly-y-budem-informatsiynyy-maraton/pravozakhysnytsia-poiasnya-u-iakomu-rosiyskomu-pidruchnykovi-naybilshe-propahandy>); вебсайт «Українська правда» (<https://life.pravda.com.ua/columns/2023/04/12/253780>)).*

I. Беззуб, наук. співроб., НЮБ НБУВ

Правове регулювання застосування поліцейськими вогнепальної зброї: зарубіжний та український досвід

Проблема правового регулювання застосування вогнепальної зброї при виконанні службових обов'язків завжди займала одне із центральних місць у діяльності правоохоронних органів у цілому, і поліції – зокрема.

Ситуації, коли застосування вогнепальної зброї при взаємодії поліцейських із

правопорушниками закінчується пораненням чи смертю останніх практично завжди є максимально резонансними. Остання така подія (інцидент у Дніпрі 29 серпня 2023 р., коли патрульний поліцейський застрелив водія, що поведився агресивно, чинив спротив та напав на його колегу) теж набула широкого розголосу та активно обговорювалась на різних рівнях –

від експертного до особистісно-емоційного. Загалом такі обговорення характеризуються радикально діаметральними оцінками щодо визначенні вини поліцейського/порушника та правомірності застосування ним зброї. Водночас вони спонукають звернутись до аналізу чинних українських норм, що застосовуються в таких ситуаціях та дослідження зарубіжного досвіду їх врегулювання.

Відповідно до ч. 1 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати заходи примусу: фізичний вплив (сила); застосування спеціальних засобів; застосування вогнепальної зброї.

Зокрема, поліцейські можуть використовувати такі спеціальні засоби, як гумові та пластикові кийки; електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії; засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо); засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії; засоби примусової зупинки транспорту; службові собаки та службові коні; пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії; засоби акустичного та мікрохвильового впливу; пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень тощо. Поліцейський за жодних обставин не може застосовувати заходи примусу, не визначені цим Законом (ч. 5 ст. 42).

Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу. У Законі чітко визначені випадки використання вогнепальної зброї. Її можна застосовувати з попередженням і без попередження, але – це виключні випадки. Усі ці переліки чітко визначені, і поліцейські мають їх знати.

Безумовно, вогнепальна зброя є предметом підвищеної небезпеки і вимагає уважного і компетентного поводження і застосування.

Слід зазначити, що дискусії стосовно права поліцейського застосовувати вогнепальну зброю виникають не лише в Україні – у багатьох країнах публічний резонанс виникає кожного разу, коли поліцейський користується своїм

правом примусу та застосовує вогнепальну зброю та спеціальні засоби. Тож як же діють в аналогічних ситуаціях правоохоронці з інших країн, якими законодавчими нормами вони при цьому керуються, та у яких випадках несуть покарання за перевищення своїх службових повноважень?

Наразі зарубіжними країнами накопичено значний досвід щодо умов та порядку застосування поліцейськими заходів примусу, зокрема фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї під час виконання ними своїх службових обов'язків.

Діяльність поліції закордонних країн, як і поліції України, спирається на міжнародно-правові та європейські стандарти поліцейської роботи, здобутки світового поліцейського співтовариства. Це такі принципово важливі документи, як резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію», Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, затверджені рішенням Конгресу ООН 7 вересня 1990 р., а також «Європейський кодекс поліцейської етики» Комітету міністрів Ради Європи. Ці документи об'єднує суто позитивне ставлення до прав і свобод людини в контексті саме поліцейської діяльності. Основні принципи насамперед наголошують на тому, що посадові особи з підтримання правопорядку під час виконання своїх функцій, наскільки це можливо, повинні використовувати ненасильницькі засоби вимушеного застосування сили або вогнепальної зброї. Вони можуть застосовувати силу та вогнепальну зброю тільки тоді, коли інші засоби неефективні або не дають яких-небудь надій на досягнення наміченого результату.

Вказані міжнародні нормативно-правові акти стали базовими для розробки національних законодавств, що регулюють застосування поліцією та іншими силовими структурами вогнепальної зброї.

Для прикладу, можна звернути увагу на окремі аспекти застосування заходів примусу поліцією деяких закордонних країн.

Так, досвід Польщі прикметний наявністю окремого закону, який регулює застосування

заходів примусу та вогнепальної зброї. Законом «Про застосування заходів прямого примусу та вогнепальної зброї» від 24 травня 2013 р. передбачено порядок зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також її застосування і використання. Він визначає коло органів та осіб, уповноважених на застосування спеціальних засобів і вогнепальної зброї, правила їх застосування і порядок документування таких випадків. Як і в Україні, вогнепальна зброя тут застосовується лише у випадках, коли інші заходи примусу виявилися недостатніми або неможливими у ситуації, що склалася. Однак Закон зобов'язує поліцейського спершу попередити голосом про намір застосування зброї, а якщо такий вигук виявився неефективним, дозволяє зробити попереджувальний постріл у безпечному напрямку. Застосування вогнепальної зброї без попередження можливе лише у випадку, якщо таке попередження призведе до прямої загрози життю або здоров'ю поліцейського чи іншої особи.

Доцільно також звернути увагу на досвід Грузії. Заходам примусу в Законі Грузії «Про поліцію» присвячено цілий розділ з детальним описом кожного положення. Так, згідно зі ст. 31–35 Закону для забезпечення виконання функцій, покладених на поліцію, поліцейський має право пропорційно застосовувати найбільш відповідні заходи примусу тільки в разі необхідності, з інтенсивністю, яка забезпечує досягнення законної цілі. Вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з розрахунку конкретної ситуації, характеру правопорушення й індивідуальних особливостей правопорушника. Водночас під час застосування заходів примусу поліцейські зобов'язані докладати зусиль для того, щоб заподіяна шкода була мінімальною та пропорційною.

Також, слід зауважити, що у Законі Грузії «Про поліцію» спеціальні засоби розділяються на пасивні та активні. Пасивні спеціальні засоби забезпечують захист життя та здоров'я поліцейського або особи, яку він захищає. До таких відносяться: бронезилет, протигаз, шолом. Проте активні спеціальні засоби

позбавляють особу правопорушника чинити опір поліцейському на певний час, зокрема, наручники, сльозоточивий газ, перцевий газ, акустичний засіб, світлозвуковий пристрій психологічного впливу, засоби примусової зупинки транспорту, водомет, бронемашина, службовий собака, електрошокер, сітка для зв'язування, службовий кінь, тощо. На думку фахівців, розподіл спеціальних засобів для здійснення поліцейського примусу на активні та пасивні є слушним з точки зору розуміння поліцейським, що саме і в якій ситуації він має застосовувати для захисту себе та суспільства в ході припинення правопорушення.

Принцип застосування примусу Французькою Національною жандармерією, яка є військовим формуванням з правоохоронними функціями і виконує завдання з охорони громадського порядку, що передбачає комплекс дій від простої присутності до застосування зброї після попередження. Цей комплекс застосовується правоохоронцями з огляду на дії, загрози чи напад із боку правопорушників під час виконання службових завдань з охорони громадського порядку. Головна мета його – це припинення протиправних дій правопорушника шляхом ведення переговорів, переконання, з послідовним застосуванням необхідного примусу для забезпечення психологічної і тактичної переваги, зі збереженням постійної змоги розірвати контакт або збільшити силу впливу.

Загальна модель, яка використовується у правоохоронних органах Франції, складається з етапів:

- 1 етап – примус без фізичного контакту;
- 2 етап – застосування сили з фізичним контактом без спеціальних засобів;
- 3 етап – застосування сили з фізичним контактом та зі спеціальними засобами;
- 4 етап – застосування зброї.

Зауважимо, що у Франції для психологічного тиску використовують службових собак, що прирівнюється до застосування спеціальних засобів. Не менш цікавим є перешкоджання ліхтариком, що досить ефективно в темну пору доби або в приміщенні з поганим освітленням або без нього, створює сприятливі

умови для забезпечення особистої безпеки шляхом короткочасного засліплення особи, що поводить себе агресивно, або часткового обмеження видимості за допомогою ліхтарика, направлено в очі.

Зазначена система застосування заходів примусу жандармерією Франції може бути цінною для поліцейських України, адже принцип градації заходів поліцейського примусу, що виражається у поступовому застосуванні в тій чи іншій ситуації передбачених законодавством заходів поліцейського примусу, який застосовується, а також поділення вказаних заходів на етапи, чітко дає зрозуміти поліцейському, які заходи примусу належить застосовувати в тій чи іншій ситуації. До речі, ці принципи викладені у французькому законодавстві та роз'яснені в пам'ятці професійного втручання.

Разом з цим, відкриваючи вогонь по озброєному злочинцю для самооборони, співробітники поліції Франції підпорядковуються рівно тим же правилам, що й пересічні громадяни, які мають право на володіння зброєю. Французький Кримінальний кодекс дозволяє застосовувати зброю з метою «правомірного захисту». Оцінку законності застосування зброї для захисту в кожному окремому випадку дає суд. Судова ж практика настільки сувора, що змушує поліцейських стріляти лише у виняткових випадках, ризикуючи при цьому життям.

Німецькі поліцейські також мають право застосовувати вогнепальну зброю в певних ситуаціях, що регламентується федеральними й земельними законами. Оскільки Німеччина – федеративна держава, кожна з шістнадцяти земель має широкі повноваження й власні міністерства внутрішніх справ, і дещо різні закони щодо того, коли дозволено застосовувати зброю поліцейським. Приміром, згідно з Законом про громадську безпеку та порядок федеральної землі Гессен, поліцейський має право стріляти на ураження, якщо на злочинця не діють інші методи безпосереднього примусу. Так само допускається вести вогонь по неживих предметах, якщо це єдиний спосіб захистити власне життя або життя колеги, навіть попри небезпеку влучити у випадкового перехожого.

Також можна відкривати вогонь при скупченні людей, якщо в натовпі є особи, що скоюють насильницькі злочини й не реагують на повторні попередження. Не дозволяється стріляти в людину, якщо вона виглядає молодше 14 років, але цей пункт не діє, якщо поліцейському загрожує безпосередня небезпека.

Схожі норми щодо застосування зброї містять статті законів про поліцію Сербії, Іспанії, Нідерландів, Колумбії, Перу та інших.

Варто зазначити, що в досліджених нормах різних країн працівник поліції в усіх випадках застосування й використання заходів примусу зобов'язаний: пройти спеціальну підготовку щодо правомірного й ефективного застосування фізичної сили, вогнепальної зброї та спеціальних засобів; заздалегідь попередити особу про намір застосування заходів примусу та надати їй достатньо часу для виконання вимоги поліцейського; вжити усіх можливих заходів для гарантування безпеки громадян, докласти всіх зусиль до того, щоб збиток, завданий їхнім здоров'ю, честі, гідності та майну, був мінімальним; забезпечити надання потерпілим невідкладної медичної допомоги; повідомити про застосування заходів примусу та завдання особі тілесних ушкоджень свого керівника або (і) прокурора.

Крім цього, у більшості країн світу діють Кодекси честі або етики, які регламентують правила поведінки персоналу поліції, зокрема, «застосування зброї поліцейським допускається тільки відповідно до законів і тільки у разі крайньої необхідності».

У свою чергу для поліції США застосування зброї проти правопорушників – рядова практика, у тому числі й зі смертельними наслідками. За даними The Washington Post, протягом 2015 р. від пострілів правоохоронців загинула 991 особа, з них 61 – в інцидентах, пов'язаних з автомобілями.

В абсолютній переважній більшості випадків подібні дії американських полісменів «стрільців» визнаються правомірними. Так, за останні 15 років у юрисдикції департаменту поліції Нью-Йорка сталося 179 інцидентів із застосуванням зброї зі смертельними наслідками. Лише в трьох випадках стрільцям

було висунуте офіційне звинувачення, і тільки в одному воно завершилося судовим вироком.

У переважній більшості випадків, коли поліція в США відкриває вогонь по неозброєних і, здавалося б, не небезпечних правопорушниках, – правоохоронці керуються двома базовими юридичними принципами. Англійською мовою вони формулюються як *deadly force* та *fleeing felon rule*.

Перший, що буквально перекладається як «смертельна сила», означає застосування поліцією щодо правопорушника засобів примусу, які з високою імовірністю можуть призвести до його смерті або каліцтва. Це, зокрема, вогнепальна зброя, автомобілі (таранити машину порушника) і навіть вибухівка (наприклад, для проникнення в будинок). Другий принцип – «правило втікача» – дає поліції право застосовувати цю «смертельну» силу проти підозрюваного в злочині, який намагається втекти з місця інциденту.

Також у них є так зване правило 6 метрів, що дозволяє застосовувати зброю у разі загрози життю поліцейського, якщо порушник його не дотримується.

Здавалось би, що в США копи діють згідно із суворими інструкціями і тому точно знають, коли стріляти, а коли ні. У 2015 р. Організація Amnesty International оприлюднила дослідження законів усіх 50 штатів, які регламентують застосування поліцією «смертельної сили». Виявилось, що в 9 штатах взагалі нема законів із цього приводу – як і вимоги, щоб поліція, перш ніж стріляти, вживала до порушників більш гуманних заходів. У жодному штаті нема вимоги застосовувати смертельну силу лише у випадку прямої загрози життю чи здоров'ю копів чи сторонніх осіб. І лише у 8 штатах поліцейський, перш ніж стріляти, повинен попередити про це правопорушника, і в трьох він повинен зважати, чи не загрожують його постріли людям навколо.

Тобто єдиного стандарту застосування сили органами поліції в США немає. А як відомо, поліцейських органів у Штатах тисячі, і кожен із них має власні практики, які подекуди не відповідають вимогам часу та призводять до

надмірного застосування сили й летальних випадків.

У відповідь на суспільний резонанс стосовно зміни підходів до застосування сили поліцією тоді чинний Президент США Д. Трамп видав у червні 2020 р. Указ № 13929 «Безпечна діяльність поліції для безпечних громад», який передбачає Стандарт сертифікації для органів поліції в США, за впровадження якого відповідає Департамент юстиції. По суті, ідеться про «переатестацію» органів поліції з метою уніфікації, стандартизації процедур, що стосуються застосування сили (мається на увазі як фізична сила, так і спеціальні засоби та вогнепальна зброя).

Відповідно до президентського Указу, Департамент юстиції надає фінансування тим органам поліції, які пройшли процес сертифікації, – ухвалили політики і процедури відповідно до принципу безпечної діяльності поліції, що забезпечить прозорість, безпеку та підзвітність органів правопорядку громадам.

Процес сертифікації тривав з жовтня 2020 р. по 31 січня 2021 р. Сам сертифікат (акредитація) поліцейський орган отримує на три роки, а дані в загальнонаціональній базі оновлюються щорічно до 31 січня. Тобто цей процес має періодичність, запроваджену цим Указом.

Наприклад, серед критеріїв для сертифікації органу поліції є врахування в політиці таких складових, як обов'язок поліцейського припинити протиправні дії з боку свого колеги. Для США це одна з проблем, коли з огляду на судову практику, де вагому позицію має імунітет поліцейського, поліцейські намагаються не втручатися у свавілля своїх колег, щоб потім не поставити під загрозу як репутацію поліції, так і безвідмовність імунітету, який завжди захищає поліцейського. Разом з тим це є приховуванням серйозного правопорушення і нереагуванням на завдання шкоди людині.

Ще одна точка стандартизації, яка, до речі, досить актуальна для України, де таких речей немає – це наявність порядку застосування вогнепальної зброї для зупинки транспортного засобу, зокрема під час перебування в русі, у транспортному засобі поліції.

Ще один критерій – це наявність політики порядку отримання та застосування ордеру на проникнення до помешкання (No-Knock Warrant). Дослівно це перекладається як «ордер (на проникнення) без стуку» – суто американський правовий інститут, який давно вже піддають критиці. Його суть у тому, що поліцейські мають дозвіл на вхід до помешкання без повідомлення власника, роблять це відкрито і незалежно від наявності когось у помешканні. Вважається, що в разі проведення обшуку час, витрачений на комунікацію з пред'явлення ордеру, виклик адвоката тощо, може бути використано для знищення доказів тут і зараз. На практиці ж поліція, перш ніж увійти, все-таки намагається себе ідентифікувати, тобто просто заходить до приміщення з повідомленням «поліція» і в разі опору застосовує силу. Зареєстровано багато випадків опору, які призводили до смерті тих, хто перебував у будівлі. Тобто цей інститут вступає у суперечності з правом на самозахист і законодавством про захист власності, адже чи здатна людина в такій ситуації зрозуміти, хто вривається до її будинку – поліцейські чи грабіжники, тож чинити опір цілком очікувана поведінка, тим паче, коли у більшості штатів легально мати зброю в тому чи іншому обсязі.

Отже, у США у ході розвитку правоохоронної системи, яка є доволі децентралізованою, прийшли до розуміння необхідності єдиного стандарту застосування сили для всієї країни.

Враховуючи специфіку роботи поліцейських, а саме затримання особи, яка вчинила адміністративне або кримінальне правопорушення і чинить при цьому фізичну чи збройну протидію поліцейському, альтернативою вогнепальній зброї є застосування електрошокових пристроїв як «гуманного поліцейського засобу примусу, який дозволяє припинити правопорушення і зупинити зловмисника, завдавши йому меншої шкоди в порівнянні з вогнепальною чи травматичною зброєю».

Нині понад 7 тис. підрозділів поліції в 107 країнах світу (Аргентина, Австралія, США, Бразилія, Франція, Німеччина, Ізраїль, Малайзія, Велика Британія, Швеція та інші) мають на

озброєнні такі спецзасоби електропровідної дії. Більшість із цих країн – держави розвинутої демократії, де питання захисту прав людини у пріоритеті. За приблизними підрахунками, завдяки використанню електрошокерів у світі врятовано понад 220 тис. життів.

Найбільшого поширення у поліції багатьох країн отримали електрошочкові пістолети TASER. Перевага цього спецзасобу в тому, що поліцейський на безпечній відстані може знешкодити зловмисника з найменш травматичними для нього наслідками. В середині пристрою знаходяться два струмопровідні дроти, які вистрілюють, коли поліцейський натискає на курок. Через спеціальні дартс-дротики передається електричний імпульс, який миттєво знерухомлює особу, тимчасово паралізуючи м'язову систему. За цей час поліцейський зможе вдягнути на правопорушника кайданки і уникнути загострення конфлікту. Таким чином, застосування тайзерів призводить до меншої кількості смертей і меншого нанесення каліцтв у порівнянні з вогнепальною зброєю не лише для правопорушника, а й для поліцейського та присутніх. Дослідження, проведене у 2009 р., показало, що серед поліцейських, озброєних електрошокерами TASER, кількість травмованих під час служби зменшилась на 76 %.

Разом із тим процес озброєння сил правопорядку електрошокером TASER йшов поступово. Так, на озброєнні поліції Греції TASER стоїть з березня 2003 р., Швейцарії – з липня 2003 р., у Національній поліції та жандармерії Франції – з вересня 2008 р., у поліції Ізраїлю – з лютого 2009 р. До речі, в Ізраїлі електрошокери використовують не тільки проти людей, які чинять опір, а й проти тих, хто поводить себе неналежним чином.

Поліція Бразилії застосовує TASER відповідно до діючого законодавства, але застосовувати його мають право лише ті поліцейські, які пройшли спеціальну підготовку. В Ірландії на законодавчому рівні застосовувати під час служби TASER мають право лише група спеціального призначення поліції та регіональні групи збройної підтримки.

У Великій Британії тайзери вводили у використання повільно та обережно. Загалом,

місцеві поліцейські, як правило, зброї не мають, за винятком особливих випадків – необхідності патрулювати небезпечні райони, де діють озброєні злочинці. Протягом двох років британська поліція проводила експерименти із використання тайзерів у реальних умовах, і лише потім електрошокова зброя надійшла на озброєння спеціальних підрозділів лондонської поліції.

Відповідно до законодавства США шокер TASER не вважається зброєю, тому у 43 штатах дозволено відкрите або скрите його носіння без спеціального дозволу. Тобто в США вони використовуються не тільки поліцейськими, у деяких штатах такий спецзасіб дозволено і громадянам. Щодо правоохоронних органів, то застосовувати електрошокер не можна проти дітей, літніх людей, вагітних жінок і тих, які інформують про свою вагітність.

У 2002 р. Taser International опублікувала аналіз 2050 випадків застосування шокерів у США. У звіті, зокрема, вказувалося, що в жодному випадку не була зареєстрована смерть ураженого, тобто пристрій практично безпечний для людей, щодо яких вони застосовуються.

Разом із тим, незважаючи на заяви виробника про безпеку застосування TASER і звіти поліції, застосування поліцією електрошокерів викликає низку питань стосовно тактико-технічних характеристик та негативних наслідків для організму людини. Так, правозахисна Організація Amnesty International тільки за період з 2001 по 2008 р. зареєструвала 334 летальні випадки, що сталися внаслідок застосування поліцією TASER. У 90 % випадків шокер застосовують до беззбройних, підраховали в правозахисній організації. Найбільша кількість смертей у США, як і найбільша кількість використання приладу. Жертвами електрошоку стають люди зі слабким здоров'ям, наприклад, які страждають на серцеві захворювання, зазначає співробітник організації «Громадянське суспільство» Ф. О'Коннор.

Представник Організація Amnesty International О. Спраг вважає, що електрошокова зброя дійсно є гуманнішою, ніж вогнепальна, але закликає до ретельного контролю за її

вживанням. На його думку, така зброя має видаватися лише тим поліцейським, які пройшли спеціальну підготовку та регулярно підвищують свою кваліфікацію, також важливо, щоб поліцейські знали не лише як користуватися ним, а й за яких обставин.

Загалом же, у світі не бояться використовувати електрошокери, адже це краще, ніж у деяких ситуаціях застосовувати зброю. Таких спецзасобів цілком достатньо, щоб приборкати зловмисника.

Тому Україні варто взяти до уваги досвід таких країн, щоб уникнути жертв під час затримання порушників порядку.

Зважаючи на переважно позитивний досвід використання тайзерів у світі та їх головний «плюс» – мінімізацію нанесення травм правопорушнику під час виконання поліцейських функцій, на часі – зміни до Закону України «Про Національну поліцію», а конкретно – розширення переліку підстав, за яких буде дозволено використовувати такий спецзасіб як електрошокер. Адже в чинному законодавстві умови використання електрошокерів надто обмежені. Так, ст. 45 Закону України «Про Національну поліцію» передбачає, що працівник поліції може застосовувати такі спеціальні засоби як електрошочкові пристрої контактної та контактано-дистанційної дії для відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною, а також для відбиття нападу тварини, що загрожує життю і здоров'ю особи чи поліцейського.

В уряді вважають, що такі підстави не повною мірою враховують усі ситуації для застосування спецзасобу. Тому запропонували розширити підстави, щоб електрошочкові пристрої могли застосовуватися для: затримання людини, яка скоїла адміністративне чи кримінальне правопорушення та водночас чинить фізичну протидію поліцейському; затримання людини, яка намагається втекти після скоєння тяжкого або особливо тяжкого злочину; затримання людини, яка чинить збройний опір або намагається втекти з-під варті; затримання озброєної людини, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю чи здоров'ю людей, зокрема і поліцейського.

При цьому обов'язково визначатимуть категорії осіб, до яких буде заборонено застосовувати електрошокер, це – малолітні та неповнолітні, вагітні жінки, особи з явними ознаками обмежених можливостей або старості.

Фактично підстави та умови застосування тайзерів будуть аналогічні вогнепальній зброї.

В МВС очікували, що нардепи підтримають зміни, адже ширше використання електрошокерів допоможе зменшити імовірність застосування вогнепальної зброї, що призводить до загибелі або тяжких травм нападника. Є чимало прикладів, коли полісмен змушений використовувати вогнепальну зброю, а міг би більш безпечно, електрошокер, наголошував тодішній заступник міністра внутрішніх справ А. Геращенко.

Утім, у квітні 2021 р. Верховна Рада України відхилила законопроект № 4375 «Про внесення змін до статті 45 Закону України «Про Національну поліцію»», який мав дозволити застосування електрошокерів. Депутати стверджують, що в суспільстві немає однозначної підтримки цьому нововведенню. Нардепи висловили занепокоєння щодо використання електрошокера до людей із серцево-судинними захворюваннями або до вагітних жінок та надання права поліцейському використовувати спецзасіб за умов вчинення особою адміністративних правопорушень.

Як зазначила народна депутатка від партії «Голос» О. Устинова, 64 % українців мають серцево-судинні хвороби серця, тож прийнявши рішення про використання електрошокерів, депутати практично дозволять поліції вбивати людей.

На думку нардепів не вплинули навіть обіцянки правоохоронців перевіряти керівництвом кожне застосування, як і те, що після навчання кожен поліціант перевірить дію електрошокера на собі, аби розуміти, що це також серйозний спецзасіб.

На думку аналітика Центру соціології права та кримінології С. Баглая, додатковий спецзасіб може сприяти агресії з боку патрульних, застосування електрошокерів сприятиме тому, щоб поліціанти застосовували силу набагато частіше. Він наводить результати британського

дослідження, яке показало, що ймовірність застосування зброї збільшилася на 48 %, ніж у випадку, коли поліція не мала електрошокерів.

За словами директора Amnesty International в Україні О. Покальчук, поліцейські повинні розуміти, що це серйозна зброя і її можна використовувати лише у виняткових випадках, враховуючи медичні наслідки.

Звісно, обговорюючи будь-які нововведення, необхідно говорити не лише про переваги, а й про недоліки використання тайзерів, які дійсно існують. Але, на жаль, жоден спецзасіб не може бути повністю безпечним. Перевага електрошокерів саме в тому, що вони несуть найменший ризик травматизму для затриманого в порівнянні з іншими засобами безконтактної дії.

До речі, цікаву статистику наводить президент Всеукраїнської федерації практичної та високоточної стрільби О. Мілюков. Зокрема, у 60 % випадків практика показувала, що злочинець припиняв свої дії лише при вигляді електрошокера, тобто застосовувати його довелося лише в 40 % випадків. Є рекомендовані зони для застосування шокерів – це ділянки тіла нижче грудей, але виключаються пахові зони, шия і голова. Якщо поліцейський застосує прилад правильно, то ніяких проблем не виникне, говорить О. Мілюков.

Taser у багатьох ситуаціях є більш гуманним і менш травматичним спецзасобом, навіть використання гумових кийків може бути більш травматичним, переконаний перший заступник начальника Департаменту Патрульної поліції О. Білошицький.

Слід також зазначити, що в умовах повномасштабної війни РФ проти України чинне законодавство, яке регулює застосування зброї поліцейськими, не враховувало низки ситуацій знешкодження злочинця шляхом його травмування чи вбивства, що створювало для поліцейських юридичні та моральні перепони. Тому набули чинності зміни до Закону України «Про Національну поліцію», якими передбачено розширення повноважень поліцейських на період введення в Україні воєнного стану та 60 днів після його припинення або скасування. Зокрема, серед ключових повноважень,

наданих поліцейським у воєнний час, – розширені права із застосування підручних засобів та заходів примусу в разі необхідності відбиття нападу або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір поліцейському.

Також поліцейським надано право застосовувати заходи примусу до осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України без урахування окремих обмежень та заборон, визначених Законом (зокрема, дозволяється застосування заходів примусу без попередження, нанесення ударів спеціальними засобами без обмежень щодо локації їх нанесення, а також, застосування вогнепальної зброї).

Крім того, прийнято низку нормативно-правових актів, які окремо регулюють застосування вогнепальної зброї, зокрема й цивільним населенням, які, фактично, запроваджують «рятівний постріл» з урахуванням принципу завдання найменшої шкоди. Специфікою цих актів є те, що вогнепальна зброя може застосовуватися лише проти російського агресора, а норми діють лише в період воєнного стану.

Також слід враховувати, що повномасштабна війна з Росією і повоєнний період створюють нові загрози, зокрема, зростання кількості злочинів, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї та вибухових пристроїв. Наслідком активізації диверсійних груп, які можуть діяти на території нашої держави, може стати поява терористичних загроз та збільшення кількості злочинів. У свою чергу це може призвести до збільшення випадків спеціального застосування зброї поліцейськими. Це поняття охоплює застосування поліцейським чи військовослужбовцем, який входить до складу контртерористичної групи, вогнепальної зброї з приладдям для ураження цілей зі значних відстаней, тобто йдеться про роботу снайпера із знешкодження злочинця.

Українські правоохоронні органи уже мають незначний досвід затримання і знешкодження осіб, які захоплюють заручників. Проте поняття спеціального застосування вогнепальної зброї сьогодні маловідоме в українському

дискурсі, хоча у західних країнах уже не один рік тривають дискусії щодо його правових та етичних підстав.

Враховуючи, що в більшості країн сьогодні смертна кара, як найсуворіший вид покарання за злочини, скасована, головним предметом дискусій щодо спеціального застосування вогнепальної зброї є зіткнення права людини на життя (найвищого права) та права поліцейських підрозділів на вжиття усіх необхідних заходів для припинення неправомірної поведінки особи чи групи осіб, аж до фізичного знищення. Тому на законодавчому рівні існують різні підходи до того, який захід поліцейського примусу є допустимим під час припинення злочину.

Актуальним є вивчення досвіду країн, які на законодавчому рівні запроваджують спеціальне застосування вогнепальної зброї.

У Німеччині юрисдикція майже всіх земель дозволяє рятівний постріл, який далеко не завжди визначається як крайній захід припинення злочину, а може застосовуватися без вжиття менш суворих заходів поліцейського примусу. Головними умовами спеціального застосування вогнепальної зброї є принцип співмірності й мінімального завдання шкоди третім особам. Це надає поліцейському певною мірою свободу прийняття рішення та дає змогу у критичній ситуації не відволікатися на юридичну оцінку обстановки, а миттєво приймати рішення про спеціальне застосування вогнепальної зброї.

В Ізраїлі поряд зі спеціальним застосуванням вогнепальної зброї використовується поняття цілеспрямованого вбивства, під яким мається на увазі знешкодження злочинця не як реакція на наявну терористичну загрозу, а як її попередження. Як правило, воно здійснюється військовими формуваннями поза судовою процедурою або на полі бою. Така практика сьогодні викликає чимало дискусій серед юристів та захисників прав людини, оскільки нівелює права людини, однак, в умовах війни такий підхід доводить свою ефективність і дозволяє не так усувати наслідки терористичних актів, як попереджати їх.

У Польщі, наприклад, поняття спеціального застосування вогнепальної зброї запроваджено

наявним законом про антитерористичну діяльність.

У Бельгії, яка вже зазнавала терористичних загроз, спеціальне законодавство визначає випадки застосування вогнепальної зброї поліцейськими. Однак чинне законодавство не передбачає випадків застосування вогнепальної зброї на значних відстанях, коли обов'язкове попередження про намір її застосування фізично не можливе, що створює юридичну дилему як для керівника контртерористичної групи, так і для самого снайпера.

У Нідерландах поліцейський може застосовувати вогнепальну зброю або за наказом командира, або з «делегуванням виконавцеві права такого наказу перед початком операції». Тобто право самостійно оцінити ситуацію, але приймати рішення про застосування вогнепальної зброї надається поліцейському лише у виняткових випадках.

Латвійське законодавство, як і українське, не містить поняття рятівного пострілу або пострілу за наказом чи взагалі спеціального застосування вогнепальної зброї. Згідно з Законом про поліцію, у випадку терористичної загрози поліцейський самостійно приймає рішення та несе повну відповідальність за нього, що у разі помилки чи неправильної оцінки ситуації може створити для поліцейського загрозу відповідальності за перевищення заходів примусу.

Оскільки чинним українським законодавством не визначено поняття спеціального застосування вогнепальної зброї у випадку терористичних загроз, що в майбутньому може створювати юридичні й моральні перепони у діяльності поліцейських, вивчення світового досвіду сприятиме у подальшому формуванню в Україні нормативної бази і чіткого алгоритму дій поліцейських підрозділів у випадках знешкодження озброєних злочинців.

Отже, застосування поліцейським вогнепальної зброї завжди є гострим питанням у будь-якому суспільстві, оскільки це захист для одних та загроза життю і здоров'ю для інших. Слід зазначити, що в українському законодавстві цілком адекватно впроваджено більшість норм

міжнародного законодавства, які стосуються застосування зброї поліцейськими. Однак питання щодо його вдосконалення в частині застосування вогнепальної зброї завжди є актуальними і перспективними.

Важливо, щоб застосування вогнепальної зброї уповноваженими на те посадовими особами здійснювалося на основі чіткої правової регламентації і в суворій відповідності до Закону *(Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: сайт «Українська правда» (<https://www.pravda.com.ua/news/2023/08/29/7417614/>); офіційний вебпортал Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>; https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70425); Росляков О.В. Особливості застосування фізичної сили, спеціальних засобів та зброї правоохоронними органами держав світу (URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/39.pdf); Припунень Д. Зарубіжний досвід застосування заходів примусу в діяльності національної поліції України не пов'язаної з юридичною відповідальністю (URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/4/part_2/10.pdf); Комзюк М. Зарубіжний досвід застосування поліцейських заходів примусу та можливості його використання в діяльності національної поліції України (URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cac97996-7dee-4f46-bc86-8040876edc1c/content>); Токар А. Порівняльна характеристика правових аспектів застосування вогнепальної зброї поліцейськими під час охорони публічного порядку в Україні та Франції (URL: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4743/64.pdf?sequence=1&isAllowed=y>); сайт Texty.org.ua (https://texty.org.ua/articles/65476/Smertelna_syla_Chomu_policija_SShA_ne_vagajuchys-65476/); сайт Коаліції Реанімаційний Пакет Реформ (<https://rpr.org.ua/news/use-of-force-standards-iak-u-ssha-udoskonaliuiut-poriadok-zastosuvannia-prymusu-pravookhorontsiamy/>); Щур Б.*

Особливості застосування поліцейськими електрошокових пристроїв (URL: <https://nni1.naiiau.kiev.ua/files/naukovi%20zahodu/zbirnik-tez.pdf>); сайт OBOZREVATEL (<https://news.obozrevatel.com/ukr/society/uvr-provalili-zakonoproekt-pro-elektroshokeri-diznalisya-chomu-voni-potribni-politsejskim.htm>); вебпортал «СУСПІЛЬНЕ/Новини» (<https://suspilne.media/87394-policia-otrimae-elektrosokeri-ci-bezpecno-ce-ta-skilki-kostue-suspilne-videonovini/>); сайт СЕГОДНЯ.ua (<https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/policiyu-vooruzhat-elektroshokerami-golosovat-za-nih-poprobuyut-na-sleduyushchey-nedele-1520930.html>); сайт Придніпровського районного суду м. Черкаси (<https://pp.court.gov.ua/sud2314/pres-centr/news/1288407/>); Федоров В., Піскунова О. Спеціальне застосування вогнепальної зброї поліцейськими: світовий досвід правового регулювання (URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9126cd0d-022f-4a9e-ab7d-320e2f86d8b4/content>); Логачев М. Г. Правові та психологічні аспекти застосування поліцією вогнепальної зброї: навчальний посібник (URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4b502c37-cdc8-4c3e-a812-6bd06977545c/content>).

html); сайт Придніпровського районного суду м. Черкаси (<https://pp.court.gov.ua/sud2314/pres-centr/news/1288407/>); Федоров В., Піскунова О. Спеціальне застосування вогнепальної зброї поліцейськими: світовий досвід правового регулювання (URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9126cd0d-022f-4a9e-ab7d-320e2f86d8b4/content>); Логачев М. Г. Правові та психологічні аспекти застосування поліцією вогнепальної зброї: навчальний посібник (URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4b502c37-cdc8-4c3e-a812-6bd06977545c/content>).

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Ль.ua»

Про автора: Блог проекту «Право-Justice»

Платформа “Онлайн-моніторинг”: Моніторинг законодавства в один клік

Вже п'ятий рік поспіль Міністерство юстиції систематично визначає проблеми в українському законодавстві та напрацьовує рекомендації щодо їхнього усунення. Цей процес називається моніторингом впровадження та аналізу ефективності нормативно-правових актів, за результатами якого публікується моніторинговий звіт. Як він влаштований та для чого він потрібен?

Моніторинг законодавства виконує Директорат правосуддя та кримінальної юстиції Мін'юсту за підтримки міжнародних партнерів, зокрема Проекту ЄС “Право-Justice”, з метою формування правової політики, що дозволяє комплексно і продумано впроваджувати законодавчі зміни. Наразі він відбувається у сферах правового регулювання банкрутства, виконання судових рішень, судово-експертної діяльності, судоустрою та судочинства, кримінальної юстиції та безоплатної правової допомоги та включає кілька етапів. Це, зокрема, збір інформації про стан правового регулювання у визначеній сфері, ґрунтовний

аналіз виявлених проблем та підготовка моніторингового звіту ефективності ухвалених нормативно-правових актів (НПА). Власне, за його результатами, у разі необхідності, готуються пропозиції щодо вдосконалення НПА.

Кожна зі стадій супроводжується ґрунтовним вивченням стану нормативно-правового регулювання, судової практики, думок професійної спільноти, науково-дослідних матеріалів, статистичних даних, міжнародного досвіду тощо. Так, наразі за результатами моніторингу вдалося розробити кілька законопроектів, серед яких варто виділити наступні:

- “Про судово-експертну діяльність” №6284 (zareestrovаний у Верховній раді);

- “Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві” №9090 (перебуває на розгляді Верховної Ради);

- “Про внесення змін до деяких законів України щодо цифровізації виконавчого провадження” № 9363 (рекомендований Комітетом правової політики до першого читання).

* Збережено стиль і граматику оригіналу

За короткий період свого існування моніторинг впровадження та аналізу ефективності НПА пройшов значну еволюцію. Так, від самого початку усі зазначені вище процеси відбувалися фактично “вручну”, в паперовому вигляді. Натомість у квітні 2023 року вони вийшли на новий рівень, коли запрацювала платформа “Онлайн-моніторинг”. Адже запроваджений Директоратом цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації ІТ– продукт фактично автоматизує збір та аналіз інформації у межах підготовки моніторингового звіту. Більше того, він надає можливість кожному, не лише представникам фахової спільноти, здійснювати прямий вплив на процес формування правової політики, а фахівцям Міністерства юстиції – швидко та якісно опрацювати усі пропозиції щодо змін до законодавства. Також до процесу мають змогу долучитися і громадяни, які перебувають за кордоном. Відтак, платформа стала тим унікальним інструментом, який допомагає розробляти якісні нормативно-правові акти на основі об’єктивних даних у визначених сферах правового регулювання.

Так, за півроку своєї роботи на платформі зареєструвалися понад 1200 користувачів, які мають постійні акаунти та регулярно перебувають на зв’язку з фахівцями з питань реформ. За цей час було отримано більше 400 відповідей на анкети, а також 85 пропозицій щодо покращення законодавства. За результатами їхнього опрацювання у Міністерстві юстиції виокремили 24 проблеми нормативно-правового регулювання, які будуть опрацьовані у рамках роботи над моніторинговим звітом поточного року.

Таким чином, як сучасне ІТ-рішення функціонування платформи “Онлайн-моніторинг” набуває особливого значення у процесі нормотворення та вирішення законодавчих прогалин. Він сприяє більш ефективному та прозорому процесу моніторингу українського законодавства задля напрацювання якісних змін. У майбутньому сфери моніторингу законодавства планується розширити та інтегрувати його в роботу інших суб’єктів законодавчої ініціативи. Також

очікується й подальше технічне вдосконалення платформи, розширення його функціоналу з урахуванням потреб користувачів (https://lb.ua/blog/pravo_justice/580242_platforma_onlaynmonitoring.html). – 2023. – 19.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Блог Коаліції «Україна. П’ята ранку»

Дискримінаційне переслідування українських дітей на ТОТ позбавляє їх доступу і права на освіту

У написаному у 1949 році Джорджем Орвеллом антиутопічному романі «1984» міститься цитата, яка стала пророцтвом у 21 сторіччі відносно освітньої політики Росії як окупанта на тимчасово окупованих територіях України. Ця цитата говорить про наступне: «Якщо партія могла маніпулювати минулим і казати про ту чи ту подію, що вона ніколи не відбувалася, – то хіба це не було ще страшніше за тортури або смерть?». На сьогоднішній день, як і у антиутопії Орвелла, Російська Федерація використовує освіту на окупованих українських територіях як «зброю впливу» і частину гібридної війни, позбавляючи українських дітей права на доступ до освіти і проводячи повну мілітаризацію освіти щодо українських дітей всупереч міжнародним стандартам прав людини. Залучений експерт ГО “Центр громадянської просвіти “Альменда” – Леценко Андрій, керуючий партнер АО «Прайм Юріс», адвокат, експерт Ради Європи, проаналізував які міжнародно-правові акти в сфері освіти захищають право на освіту на ТОТ, а також факти прямої та непрямой дискримінації українських дітей через порушення їх права на освіту.

Як держава-окупант, РФ прийняла низку Федеральних конституційних законів про прийняття українських областей до складу РФ та створення у складі РФ нових суб’єктів, оголосивши при цьому ряд окупованих територій України та визнає ці території частиною РФ. З одного боку, це є прямим підтвердженням факту

окупації і здійснення ефективного контролю над цими територіями з боку РФ. А по-друге, РФ визнає це своєю територією, внаслідок чого не вважає за необхідне дотримуватися норм як міжнародного гуманітарного права, так і прав і свобод, гарантованих міжнародними договорами.

Відповідно Переліку територій, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих РФ, який затверджений Наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22.12.2022 № 309 в діючій редакції, до тимчасово окупованих територій відноситься Автономна Республіка Крим, м. Севастополь, частина Донецької, Луганської областей, частина Запорізької та Херсонської області, невелика частина Миколаївської та Харківської області.

Внаслідок наявності військових та невійськових дій РФ на тимчасово окупованих територіях України, здійснення влади на цій території від імені влади РФ та поширення законодавства РФ на окуповану територію, яка юридично належить Україні, Російська Федерація відповідно до міжнародних актів повинна забезпечити в такому регіоні права і свободи людини та громадянина, зокрема і права на освіту. Також РФ несе відповідальність за порушення прав і свобод людини та громадянина, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях.

Міжнародно-правові акти в сфері освіти, які захищають право на освіту на тимчасово окупованих територіях

Окупація кваліфікується міжнародним гуманітарним правом (МГП) як міжнародний збройний конфлікт, тому окуповані території підпадають під правове регулювання норм МГП, в тому числі і суспільні відносини у сфері освіти на окупованих територіях.

Як ми зазначали вище, право на освіту та захист освітніх установ на окупованих територіях врегульовано та знаходиться під захистом міжнародного гуманітарного права (МГП). Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (ДП I), захищає заклади та установи освіти від нападу

під час збройного конфлікту, які розглядаються МГП як цивільні об'єкти, що не можуть бути об'єктом нападу. Додатково стаття 56 IV Гаазької Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї, захищає власність освітніх і наукових установ та заборонує будь-яке захоплення, знищення чи навмисне пошкодження закладів освіти.

Окремо стаття 50 Женевської Конвенції про захист цивільного населення під час війни (ЖК IV) закріплює обов'язок окупаційної держави сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту та вжити всіх необхідних заходів для полегшення процедури встановлення особи дітей та реєстрації їхніх сімейних зв'язків. Вона за будь-яких обставин забороняє змінювати їх громадянський статус. Додатково окупаційна держава повинна вжити всіх необхідних заходів, щоб забезпечити ними дітей, які втратили батьків чи були з ними розлучені в результаті війни і які не мають можливості отримати необхідне піклування з боку близького родича або друга. Окремо МГП у цій статті вказує, що навчання повинно здійснюватися по можливості особами їхньої національності, мови та релігії.

Паралельно з цим, на тимчасово окупованих територіях правові відносини у сфері освіти регулюються та захищаються міжнародним правом прав людини (МППЛ), яке продовжує діяти паралельно незалежно від наявності збройного конфлікту.

Право на освіту як частина стандартів прав людини закріплено та гарантовано наступними міжнародними актами як частини міжнародного права прав людини. Це право захищене ст. 26 Загальної декларації прав людини в, ст. 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (надалі Пакт), ст. 2 Першого Протоколу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі Європейська Конвенція), ст. 8, 29 Конвенції про права дитини, Конвенцією з подолання дискримінації в освіті від 14 грудня 1960 року та іншими актами.

Загалом у теорії МППЛ право на освіту відносять до другої категорії прав, які називають соціально-економічними та культурними правами. Це право не має абсолютного

характеру, що надає можливість державі втручатися чи обмежувати право на освіту у випадках, визначених законом.

Заборона дискримінації як один зі стандартів у сфері прав людини гарантована такими міжнародними актами, зокрема ст. 2 Загальної декларації прав людини, ст. 2, 26 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (надалі Пакту), ст. 14 та ст. 1 Протоколу № 12 Європейської Конвенції, Конвенцією з подолання дискримінації в освіті та іншими актами.

На думку Сергія Зайця та Романа Мартиновського, специфіка справ про дискримінацію полягає в тому, що аргументація в них будується на порівнянні. Тому перший крок у побудові аргументації – ідентифікація неоднакового ставлення, яка відбувається, зокрема, через пошук або вибір так званого компаратора – особи або групи осіб, з якими буде здійснюватися порівняння. Така група осіб має перебувати в аналогічному або максимально схожому становищі.

Також важливе значення має кваліфікація та визначення характеристики чи статусу, на підставі якого відбувається поводження, оскільки визначається заборона дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Окремо виділяють пряму дискримінацію, за якою має місце неоднакове ставлення до осіб, які перебувають у схожому становищі, про що ми писали вище. Під непрямою дискримінацію розуміється однакове відношення держави до осіб чи груп, які перебувають у різному становищі, внаслідок чого особа чи група осіб опиняються у невідповідному становищі по відношенню до інших груп.

Тепер від теорії перейдемо до практичних питань класифікації дискримінації українських дітей через порушення права на освіту на тимчасово окупованих українських територіях.

Щодо практичних питань дискримінації українських дітей через порушення права на освіту

У практичній площині кваліфікація дій та бездіяльності органів влади РФ розглядається як дискримінація українських дітей на тимчасово окупованих територіях у сфері освіти, тобто має місце порушення права на освіту (ст. 2 Протоколу № 1 Європейської Конвенції (ст. 13 Пакту) у поєднанні зі статтею ст. 14 Європейської Конвенції (ст. 26 Пакту).

Дискримінація українських дітей у сфері освіти тісно пов'язана як з прямою дискримінацією, тобто з безпосереднім переслідуванням українських дітей з боку РФ, так і з і непрямую дискримінацією, яка виражається в однаковому ставленні з боку РФ до українських дітей у порівнянні з іншими етнічними, національними та культурними етносами та тісно пов'язана з так званою «освітньою» політикою РФ, включаючи тимчасово окупованих українських територіях, які на цей час РФ всупереч положенням міжнародного права вважає власною територією.

Основною ознакою для виокремлення та класифікації відмінного та істотного поводження для класифікації дискримінації є етнічна, національна та культурна ознака, зокрема приналежність українських дітей до етнічної та національної групи українців з її своєрідною мовою, українською культурою, звичаями та традицією.

Компаратором, тобто групою, з якою буде здійснено порівняння українських дітей у праві на освіту виступатимуть діти російського етнічного, національного та культурного етносу на тимчасово окупованих територіях України.

Загалом, у нашому дослідженні можна умовно виокремити як факти прямої дискримінації, так і факти непрямой дискримінації при реалізації українських дітей права на освіту на тимчасово окупованих територіях.

Щодо фактів прямої дискримінації в сфері освіти

З відкритих джерел та аналізу зібраних даних та звітів існують беззаперечні факти щодо систематичної політики РФ про переслідування українських дітей та численні факти про умисні дії органів РФ, які були направлені на вбивства, викрадення, катування,

затримання та загалом переслідування українських дітей та українських активістів саме через їх українську ідентичність на тимчасово окупованих територіях, що становить неординарне поводження у порівнянні з іншими національними групами інших національностей в РФ. Окремо також існує пряма дискримінаційна практика насильницького переміщення українських дітей з тимчасово окупованих територій.

Наприклад, 24 червня 2023 року в окупованому Бердянську органи влади РФ вбили «за антиросійську діяльність» українських 16-річних дітей Тіграна Оганнісяна та Микиту Ханганова. Органи влади РФ їх звинувачували у нібито підготовці диверсії та вже затримували і катували електричним струмом. Раніше до цих вбивств Європарламент прийняв Резолюцію, в якій вимагав негайно припинити провадження проти Оганнісяна і Ханганова, зняти з них звинувачення і звільнити їх. Додатково Європарламент засудив дії Росії, спрямовані проти українських дітей, включаючи їх примусове переміщення та незаконну депортацію, незаконне усиновлення, а також спроби нав'язати так зване «перевиховання».

За даними Національного інформаційного бюро станом на 16 жовтня 2023 року відомо про 19546 дітей, які депортовані та/або примусово переміщені, хоча точну кількість постраждалих дітей встановити неможливо. Окремо на сайті зазначено, що за даними з відкритих джерел, озвучуваних РФ, така кількість депортованих або тимчасово перевезених дітей становить 744 000.

Окремо питання щодо масової депортації українських дітей стало підставою для видання Палатою Міжнародного Кримінального Суду 17.03.2023 ордерів на арешт Путіна В.В. та Львової-Белової М.О. за воєнний злочин незаконної депортації дітей та їх незаконного вивезення.

Усі ці факти вказують, що з українськими дітьми як представниками української національної групи при реалізації права на освіту влада РФ поводитись інакше, ніж з іншими учнями інших національностей, в аналогічній ситуації, що саме по собі являє

пряму дискримінацію. Таке відмінне та істотне поводження з українськими дітьми є суттєво відмінним і менш сприятливим, ніж з іншими національними групами на цій території. Додатково така поведінка органів влади РФ не має будь-якої легітимної мети та розумного виправдання з боку РФ, що свідчить про пряму дискримінацію в сфері освіти. Також таке переслідування є активним діянням органів влади РФ, спрямоване безпосередньо проти української групи дітей можна назвати прямо дискримінаційним.

Загалом, політика РФ та її діяльність у сфері освіти, яка направлена на як на фізичне, так і духовне знищення усього «українського» з метою їх перевиховання їх у «відданих солдатів та рабів» РФ мають ознаки не тільки прямої дискримінації, але може бути кваліфіковане з боку МГП як геноцид українців.

Щодо непрямой дискримінації в сфері освіти

Міжнародні стандарти прав людини закріплюють ряд позитивних зобов'язань держав у сфері освіти. Зокрема, за ст. 8 Конвенції про права дітей держава має позитивний обов'язок поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання. Окремо ст. 13 Пакту (ст. 28 Конвенції про права дитини) зобов'язує державу спрямовувати освіту і зміцнювати повагу до прав людини і основоположних свобод та забезпечити умови для розвитку дитини у дусі поваги до прав людини.

Ці норми та стандарти прав людини у сфері освіти щодо українських дітей прямо ігноруються з боку РФ, внаслідок чого владою РФ при реалізації права на освіту українських дітей створюється однакове становище з росіянами та іншими групами за етнічною, національною та культурною ознаками. Але у цьому процесі українські діти опиняються у набагато гіршому становищі, оскільки не мають змоги вчитися українською мовою, відвідувати українські навчальні заклади чи навчатися за українською програмою та міжнародними стандартами, що має на меті з

боку РФ винищення усього «українського» та подальше залучення вже перевихованих дітей у «відданих солдатів РФ», які можуть бути залучені на окупованих територіях як солдати РФ у війні проти України.

Наприклад, в окупованому Криму на сьогодні залишилась лише одна школа, поблизу міста Феодосія, де нині навчаються до 9 класу 182 дитини і ще 15 дітей навчаються рідною мовою в Севастополі. Тобто загалом в окупованому Криму лише 197 дітей навчаються рідною мовою з 230 тисяч. Таким чином, доступ дітей до освіти на українській мові мають лише 0,09 %, доступ до кримськотатарської мови – 3,10 % від загальної кількості школярів.

Загалом на тимчасово окупованих територіях можна виокремити наступні тенденції російської освітньої політики, які істотно порушують права українських дітей та мають ознаки дискримінації українських дітей у сфері освіти:

1) Відсутність шкіл та можливості навчання на українській мові або кримсько-татарській мові, можливість навчання за українською програмою в закладах освіти на ТОТ; 2) Мова ворожнечі та цькування за вживання української мови чи висловлення проукраїнських поглядів; 3) Впровадження в освітні програми та нав'язування дітям концепції «російської громадянської ідентичності» та формування «російських» наративів»; 4) Переслідування та звільнення українських вчителів, перевиховання та залучення до освітнього процесу російських та лояльних до них вчителів; 5) Впровадження в освітні програми «патріотизму» РФ; 6) Мілітаризація освіти; 7) Пропаганда війни.

В проведеному дослідженні “Шкільна освіта: прихована зброя РФ проти України” детально проаналізовано російські освітні програми та їх негативний вплив на українських дітей. Просування цих наративів і нав'язування тези про “один народ”, що активно поширюється в загальноросійському інформаційному просторі, сприяє стиранню національної та культурної ідентичності українських дітей.

Зі Щорічної доповіді Уповноваженого ВРУ з прав людини за 2022 рік вбачається чітка тенденція, за якою на тимчасово окупованих

територіях відбувається залучення дітей до воєнізованих дитячих рухів, як-от Юнармія. У закладах освіти посилено вивчаються предмети військового вишколу, російського православ'я тощо.

Метою таких дискримінаційних дій РФ є асиміляція українських дітей, перевиховання їх у дусі «російського патріотизму» та створення сприятливого середовища для залучення українських дітей у якості «військового ресурсу» для війни на стороні РФ. Вже сьогодні ми бачимо результати такої «освітньої дискримінаційної політики», за якою українські діти воюють вже на стороні держави-окупанта проти України.

Наприклад, ЦПП «Альменда» провела дослідження «Меморіальні дошки як доказ злочинів РФ в Криму». Воно є доказом і одночасно показовим результатом дискримінаційної освітньої політики РФ на окупованих територіях. З відкритих джерел зібрано інформацію про 59 дошок, 33 з яких належать особам, народженим після 1998 року. Більшість із цих загиблих були українські діти, які народжені на території незалежної України. Через окупацію Криму опинилися під впливом «російської освітньої політики» з її патріотизмом, і як результат – загинули, воюючи проти України на стороні окупанта.

Тобто українські діти на тимчасово окупованих українських територіях як носії української національної, етнічної та культурної ознаки при фактичній реалізації права на освіту ставляться в рівнозначні умови з росіянами та іншими етнічними групами в РФ. Але така рівнозначна політика з боку РФ ставить їх у неординарне становище з росіянами, що є непрямом дискримінацією, оскільки РФ повинна була за нормами МПП та стандартами прав людини забезпечити їх право на освіту на українській мові, в їх культурному середовищі і з вихованням на основі поваги до прав людини.

Окрім цього має місце виокремлення у цій групі ще однієї ознаки – дискримінації за мовою, оскільки діти, які розмовляли та вивчали українську чи кримсько-татарську мову, ставляться РФ у рівні умови

з російськомовними групами, що також є непрямою дискримінацією.

Таке з одного боку нейтральне поводження в освітній політиці РФ з українськими дітьми та росіянами ставить їх у менш сприятливе становище, ніж з іншими національними групами на тимчасово окупованих територіях. Додатково така поведінка органів влади РФ не має будь-якої легітимної мети та не виправданя з боку РФ, що свідчить вже про непряму дискримінацію українських дітей при реалізації їх права на освіту з боку РФ. На відміну від прямої дискримінації, таке переслідування є пасивним діянням органів влади РФ, але у цій ситуації така бездіяльність РФ спрямована безпосередньо проти української групи дітей, що також може вважатися частиною культурного геноциду (https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/580452_diskriminatsiyne_peresliduvannya.html). – 20.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Олена Коробкова, ексголова Ради НАБУ, експерт у сфері фінансів

Бюджет 2024 – чого чекати? Короткий розбір

Однією з топових новин тижня у фінансовому секторі став факт прийняття в першому читанні бюджету на 2024 рік.

Що ж варто знати про бюджет 2024?

Перше, що варто зазначити: проєкт бюджету на 2024 рік концентрується на головному виклику для нашої країни – вистояти та виграти війну. Його сформовано за дуже простим принципом: спершу всі зібрані ресурси ми витрачаємо на фінансування завдань оборони та помірне підвищення соціальних стандартів – пенсій, зарплат у державному секторі, а решту активно фінансуватимемо, якщо вже будуть якісь позитивні «сюрпризи» в доходах. Це беззаперечно правильна логіка. Спершу – виживання, потім – усе інше.

Що стосується соціальних стандартів, то на наступний рік планується середньорічне

зростання мінімальної зарплати на 16%, мінімальної пенсії – на 13%, окладу першого розряду за тарифною сіткою державних службовців – на 17%.

Основний же виклик Державного бюджету на 2024 рік і всієї фінансово-економічної стабільності в Україні – збереження потужних обсягів зовнішнього фінансування України. Державний бюджет зберігає великий дефіцит у розмірі більше як 20% ВВП, і левову його частину треба фінансувати за рахунок зовнішніх джерел. Україна потребує зовнішнього фінансування в обсязі не менше як 40 млрд доларів на рік.

Також згадаймо, що у вересні 2024 року спливає дворічний термін замороження виплат за зовнішнім боргом, і до цього моменту важливо вирішити питання подальшого прострочення виплат або їхньої системної реструктуризації. Ціна питання тільки для 2024 року – це майже 2 млрд доларів зовнішніх виплат.

Макропрогнози: прогнози зростання ВВП, рівень інфляції

Для складання Державного бюджету варто використовувати консервативні макроекономічні прогнози. Тут маємо подвійну проблему. Під час подання Державного бюджету на 2024 рік було заявлено урядовий прогноз на 2024 рік, побудований на очікуваннях відносно 2023 року.

І тут ми бачимо, що урядовий прогноз на 2023 рік уже не є актуальним. Адже відновлення реального ВВП у 2023 році явно суттєво перевищить урядовий прогноз +2,8%, а фактична середньорічна інфляція явно буде нижчою за прогнозовані урядом 16%.

Чому це важливо? Після переоцінки очікувань на 2023 рік автоматично перерахується і прогноз на 2024 рік. І можливо, там прогнозні темпи зростання вже будуть не 5%, а дещо меншими. Загалом заявлений прогноз номінального ВВП на 2024 рік (а від гривневого обсягу економіки «танцюють» усі інші показники) у розмірі 7,8 трлн грн цілком адекватний, але, ймовірно, правильніше було б прогнозувати його на рівні 7,6 трлн грн. Знов-таки, це невелике відхилення прогнозного обсягу економіки – в межах 3%, і це не так критично для справдження

прогнозних показників доходів Державного бюджету України.

Загалом хотіла б звернути увагу, що статистика за II квартал показала стабілізацію економічної активності в середині 2023 року, і чинники подальшого відновлення неоднозначні. Цілком імовірно, що скоро ми побачимо помітне сповільнення економічного зростання, зокрема через втрату ефекту низької бази порівняння. Тому, прогнозуючи динаміку реального ВВП на 2024 рік, краще дотримуватися консервативної лінії.

Те саме стосується й інфляції. Наразі її показник становить 7,1%, що значно краще за попередні очікування практично всіх економістів. Проте не варто вважати, що інфляцію переможено. Тому прогнозування на наступний рік інфляції понад 10% – це слухний підхід.

Підбиваючи підсумки, загалом треба зазначити, що підходи до формування бюджету 2024 були використані цілком здорові, однак слід пам'ятати, що доволі небезпечно порівнювати обсяг бюджету 2023 та 2024. Чому? Тому що бюджети під час війни – це дещо умовні плани, які мають пристосовуватися до реалій. Фактичний бюджет 2022 вельми відрізнявся від ухваленого законом, так буде і в 2023, і, найімовірніше, у 2024-му також (https://lb.ua/blog/olena_korobkova/580784_byudzhet_2024-chogo_chekati_korotkiy.html). – 2023. – 23.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Блог Громадської спілки «Аспен Інститут Київ»

(Пере)осмислення суспільного договору України на шляху євроінтеграції

Аспен Інститут Київ вже понад рік підтримує діалог лідерів, що присвячений суспільному договору для України. Узгодження візії майбутнього та обговорення ключових тем, навколо яких буде гуртуватися суспільство, є важливою складовою нашої спільної боротьби за незалежність та право самостійно обирати власний шлях розвитку.

Інститут провів Діалог “Суспільний договір України: візія майбутнього”. Спікерами були Ольга Стефанішина, Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції та Василь Лемак, суддя Конституційного Суду України.

Україна вже є частиною європейської родини

Ольга Стефанішина, Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, говорила, зокрема, про позиціонування України:

“В українців ще триває процес усвідомлення приналежності до родини європейських країн. Дуже часто навіть українські політики ще цього не усвідомлюють, хоча партнери постійно нагадують нам, що ми вже єдине ціле. Із рівня партнера по Угоді з Асоціації ми вже стаємо повноправними членами ЄС. Це означає, що усі події в Європейському союзі впливають на Україну та навпаки. Це вже “дискусія між своїми””.

Світ зараз об'єднаний навколо України, вважає Ольга Стефанішина. Проте, після перемоги ми повинні навчитися бути частиною більшої спільноти. Це не просто, але такою і є євроінтеграція. Треба бути собою і відкинути сумніви щодо нашої “недостатньої європейськості, толерантності чи зрозумілості”, переконана пані Ольга.

“Нас чудово розуміють у світі. Європейські країни, як і будь які демократії у світі, мультинаціональні, толерантні та інклюзивні, тому українці не повинні відчувати себе “не своїми””.

Українське громадянське суспільство стало частиною процесу державотворення. Іноді є критика, непорозуміння, і це нормально, але ніколи не було суперечок щодо ключових етапів розвитку країни, наприклад, щодо членства в ЄС, вважає Ольга Стефанішина.

“Якщо ми говоримо, що в Україні найбільша сухопутна армія, то до того ж у нас найбільша “євроінтеграційна армія” – тисячі людей долучаються до змін на усіх рівнях, щоб підтримувати процес євроінтеграції, як на державному рівні, так і на локальному. Всі ми є єдиною командою. Й ми показали світу свою спроможність не зупиняти діяльність

державних інституцій, навіть коли в країні триває війна”.

Паралельно з тим як ми готуємо себе до членства, Євросоюз теж реформується і розвивається, говорить пані Ольга.

“Ми не готові до повільної та занадто забюрократизованої роботи: щодо оцінки опитувальника, який заповнила Україна, Єврокомісія зробила виняток – його розділи оцінюватимуться паралельно”.

Держава має забезпечувати виконання приписів Конституції України

Василь Лемак, Суддя Конституційного Суду України, зосередився на актуальних проблемах конституційного порядку України.

“Конституцію сучасної держави й слід сприймати як формалізований суспільний договір, який позначений найвищим ступенем легітимності. Відтак суспільство сподівається, що й наша Конституція, її цінності та норми, є обов’язковими для держави, яка не тільки не порушуватиме їх сама, а й розвиватиметься відповідно до них”.

Зміст суспільного договору нині змінився, вважає пан Василь, і суттєво відрізняється від того, яким він був із початку введення цього поняття в ужиток.

“З XVII–XVIII століть, коли почали говорити про цю ідею, уявлення про суспільний договір зазнали істотної еволюції. У XXI столітті іншим став суверен – чи йдеться про народ (це вже не купка людей у суспільстві) чи про монарха, крім того, суверен уже далеко не абсолютний (до речі, конституційні суди й спрямовані на його стримування), і головне – іншою стала й пересічна людина, яка є освіченою і наповненою цінностями, ця людина інша від тих уявлень про неї, що панували в часи Жан-Жака Руссо. Потреба у дотриманні суспільного договору у конституційній демократії, якою є Україна, формує широкий суспільний запит на ефективний державний менеджмент, який спирається на Конституцію. Справедливість та верховенство права – ключові цінності сучасної держави; це стосується якості законів, що ухвалюються, незалежності судової влади, внутрішнього відчуття захищеності кожного громадянина”.

Суспільство має базуватися на консенсусі – це шлях до розвитку, вважає Василь Лемак. Зокрема, цю думку пан Василь висловив в контексті євроінтеграції України:

“Якщо говорити про внесення змін до Конституції з урахуванням інтеграції до ЄС, воно загалом можливе, якщо передусім є не поспішним та відбувається в рамках самої Конституції. Якщо уточнити, воно може бути спрямоване, зокрема, на розв’язання двох проблем: 1) впорядкування питання державного суверенітету у зв’язку зі вступом України до ЄС, оскільки вихід на рівень ЄС означатиме й вихід на новий рівень розуміння та наповнення суверенітету нашої держави. На шляху ухвалення величезного нормативного масиву задля адаптації нашого правопорядку до стандартів ЄС мусить бути впорядкованою процедура більш тісної взаємодії парламенту і уряду з цих питань; 2) надання системі влади більш збалансованого, а значить більш стійкого характеру, як це прийнято в європейських державах. Річ не у зміні форми правління, а в налагодженні більш ефективного механізму стримувань і противаг, що є і показником ефективності держави, і гарантування нею прав людини. Це навіть важливіше, ніж можливе удосконалення деяких формулювань із каталогу конституційних прав у розділі 2 Конституції”.

Розмову модерували директор програмного розвитку Аспен Інституту Київ Денис Полтавець та Програмний координатор програми для Спільноти Андрій Кулаков.

Проєкт «Суспільний договір для України» реалізується за підтримки NED (*National Endowment for Democracy*) (https://lb.ua/blog/aspens_institute_kyiv/580808_pereosmislennya_suspilnogo.html). – 2023. – 23.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Вікторія Онищенко, аналітикиня програми Transparency International Ukraine “Прозорі міста”

Приберіть це негайно: як цивілізовано зносити проросійські пам’ятники

Розбираємось, які існують механізми очищення українських міст від символів імперської спадщини.

За понад півтора року війни з росією ми в Україні нарешті маємо успіхи у деколонізації нашого простору, де українці проводять своє життя. Але подекуди вони досі щодня змушені дивитися на імперські, радянські та російські назви та постаті.

Якщо процес перейменування йде досить бадьорими темпами, станом на липень 2023 року, 42 міські ради перейменували 3225 топонімів, то демонтаж пам'ятників проходить менш інтенсивно. У 2022 році у 23 регіонах демонтували близько 600 пам'ятників. Лідерами за кількістю знесених пам'ятників стали Закарпатська, Львівська та Київська області. Тільки одному Пушкіну було знесено 28 пам'ятників.

Програма «Прозорі міста» продовжує досліджувати цю тему. Й у цьому матеріалі я детальніше розповім як законно і відповідально зносити проросійські пам'ятники та яким чином до цього можете долучитися саме ви?

Чому подекуди знесення проросійських пам'яток перебуває у вакуумі?

Так, йдеться про знесення тих самих численних пам'ятників керівникам радянської армії, російським та радянським політикам і партійним діячам, (про)російським письменникам, митцям та журналістам, а також подіям та визначним для імперії датам.

В уяві одразу постають образи пушкіних, невідомих радянських солдатів, маршалів та інших, – усіх тих, кого потрібно було вшановувати, для того, щоб населений пункт чи територія, на якій це відбувається, вважались частиною великого і могутнього самі-знаєте-якого союзу. Туди ж додаються пам'ятники тітонькам-дояркам, будівникам комунізму та іншим. Детальніше про перелік символів, які заборонено глорифікувати читайте тут. Але, на щастя, часи змінюються, і тепер нам усього цього мотлоху потрібно позбутися (і або принаймні перенести у спеціально відведені для цього місця – музейні простори тощо).

Але ж чому тоді попри всю нагальність з проросійськими пам'ятниками навіть “паперових” рішень досягти не так просто?

Знесення чи перенесення пам'ятників, що є символами російської імперської політики – дуже багатогранний процес, різноманіття процедур для знесення і демонтажу пам'ятників вражає, а кожен варіант має свої терміни та виконавців.

Законодавство чітко визначає періоди і відповідальних осіб за демонтаж/перенесення монументів.

Виходить такий таймлайн:

● **27.07.2023 – 27.01.2024***

Міська рада (військова адміністрація, військово-цивільна адміністрація) приймає рішення про демонтаж/перенесення пам'ятника.

● **27.01.2024 – 27.03.2024***

Якщо міська рада у вказаний термін не прийняла рішення про демонтаж чи перенесення, то його приймає міський голова (або особа, яка здійснює його повноваження).

● **27.03.2024 – 27.06.2024***

Якщо і міський голова не видає відповідне розпорядження за 3 місяці, то рішення про демонтаж чи перенесення видає голова відповідної обласної державної адміністрації.

*Якщо пам'ятник розташований на місцях почесного поховання за межами кладовища, його демонтують разом з процедурою перепоховання. А якщо на ньому лише окремих елемент символізує російську імперську політику, то саме його варто демонтувати чи вилучити з публічного простору.

Якщо місцева рада ухиляється від прийняття рішення про демонтаж або перенесення пам'ятників, мешканці мають право звернутися з позовом до адміністративного суду.

Взагалі у всьому цьому процесі міській раді наполегливо радять враховувати думку громадськості, проте коли станеться так, що громадськість буде проти знесення, влада все одно має це зробити, оскільки цього вимагає закон.

Утім цей план дій підходить тільки для тих пам'ятників чи знаків, які не внесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України або не взяті на державний облік. Для інших процедури складніші, по них

Український інститут національної пам'яті підготував окреме пояснення.

Як ви можете “пушити” очищення простору

Бачите бездіяльність влади? Беріть справу в свої руки! Кожен і кожна можуть почати процес знесення\демонтажу російських пам'ятників у своєму місті чи громаді. Є 5 варіантів:

- Демонтаж/перенесення пам'ятників, які не внесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України або не взяті на державний облік;
- Демонтаж/перенесення пам'ятників, які внесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України;
- Демонтаж пам'ятників, які взято на державний облік відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності Закону “Про охорону культурної спадщини”;
- Переміщення пам'ятника;
- Демонтаж окремих частин пам'ятника.

Як дізнатися, чи включено пам'ятник до реєстру або взято на облік? Для цього потрібно перевірити, чи внесений він до Державного реєстру об'єктів культурної спадщини національного значення. Реєстр тут. Також до цього реєстру включені об'єкти місцевого значення. Крім того, перелік пам'яток можуть оприлюднювати обласні державні адміністрації на своїх офіційних вебсайтах.

Більшість з описаних варіантів демонтажу потребують залучення фахових інституцій – Міністерства культури, Інституту національної пам'яті, органів охорони культурної спадщини тощо. Детальний розбір усіх процедур з залученими і термінами є у нашій інструкції.

І не забувайте про публічність. У разі, якщо влада ігнорує прохання громадян про демонтаж, розголос допоможе вам підвищити шанси на успіх вашої ініціативи по знесенню.

“Ефективним є вплив через медіа, соцмережі, безпосередню комунікацію з місцевими депутатами – тобто розголос. Це доречно з огляду на заборону зібрань і для збереження демократичних принципів і процедур ухвалення рішень в громадах. А після публікацій у ЗМІ невіддале рішення можна завжди змінити, якщо є переконлива аргументація та правильна

комунікація”, – переконує Тарас Кремень, уповноважений із захисту державної мови.

Довідково

Деколонізація – це процес відмови та переосмислення колоніального впливу та повернення контролю над власною культурною, історичною і соціальною спадщиною. Ми вживаємо це поняття як збірне визначення, що стосується як декомунізації – позбавлення символів комуністичної ідеології, так і дерусифікації – відмови від символіки російської імперії та росії в публічному просторі нашої держави

Нормують ці процеси це все закон про декомунізацію – він зобов'язує ОМС перейменувати комуністичні топоніми та закон про деколонізацію – він забороняє вшановувати та пропагувати назви із символікою російської імперської політики. Детально всі процеси та можливість впливу громадян ми описали у нашому Посібнику з деколонізації міст.

Матеріал підготовано у співпраці з комунікаційною менеджеркою Transparency International Ukraine Мариною Павленок, дизайнеркою Transparency International Ukraine Оксаною Умриш та юристом Transparency International Ukraine Андрієм Швадчаком (https://lb.ua/blog/viktorii_onyshchenko/580970_priberit_tse_negayno_yak.html). – 2023. – 24.10).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Дар'я Каленюк, юристка, виконавча директорка та член правління Центру протидії корупції

Без істерик про ПЕПів

Без істерик про публічних діячів (ПЕПів), які виникли після прийняття Верховною Радою законопроекту N9269-д. Виключно сухі юридичні норми та факти.

Зі скрінами та підкресленнями, щоб довго читач сам не шукав.

1. Зміни від 4 листопада 2022 року до пункту 37 статті 1 Закону України «Про протидію легалізації...» до визначення поняття ПЕПа,

яке з 2019 року повністю в нашому законі відповідало директиві ЄС, додали часове обмеження в 3 роки.

Така дія не сподобалася нашим партнерам в ЄС та МВФ, котрі ще з 2014 року вимагали привести наше національне законодавство з протидії легалізації у відповідність до Директиви ЄС та Рекомендацій Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (ФАТФ).

Тому як ЄС, так і МВФ, обурилися на такий відкат і включили в перелік основних вимог до влади повернути закон «як було».

2. Пункт 9 статті 3 Директиви ЄС 2015/849 (українською) дає чітке визначення статусу ПЕПа. Наводжу внизу скріни з закону з підкресленнями. Публічним діячем є особа, котра є або була наділена визначними публічними функціями. Далі Директива наводить перелік посад.

3. Стаття 22 тієї ж Директиви зазначає, що якщо особа вже не виконує визначну публічну функцію, то мінімум 12 місяців після звільнення щодо такої особи має бути здійснений посилений фінансовий моніторинг до того моменту, коли немає підстав вважати, що і далі особа несе підвищений ризик.

4. Вчора парламент прийняв зміни до статті 1 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом...», якими скасував часове обмеження статусу ПЕПа в 3 роки. Таким чином, в нас тепер ідентичне поняття ПЕП, як і в Директиві ЄС.

Також були прийняті зміни, які чітко врегулювали необхідність протягом 12 місяців після звільнення здійснювати посилений моніторинг, і якщо ризики стосовно клієнта не зберігатимуться, до такого клієнта застосовуються правила, як і до всіх клієнтів.

У підсумку: закон повністю відповідає Директиві ЄС та рекомендаціям ФАТФ.

Міф про «довічне ПЕПство» лишається міфом. Міф про застосування цього закону до всіх держслужбовців, а не лише топів, лишається міфом.

У нас такі ж ПЕПи, як і в ЄС. До них застосовується ризик-орієнтований підхід.

Якщо на рівні уряду, НБУ та Фінмону створюються дивні практики застосування цього закону про фінмоніторинг ПЕПів, це проблема не закону, а уряду, НБУ та Фінмону.

Я впевнена, що серед депутатів та міністрів, котрі не хочуть бути ПЕПами «довічно», з'явиться коаліція розумних людей, котрі на рівні підзаконки вирівняють застосування закону у відповідності до здорового глузду, а також духу та принципам ФАТФ та ЄС (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/kalenuik/652ff073ae518/>). – 2023.–18.10).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Тимофій Бадіков, виконавчий директор ГС «Коаліція за вакцинацію»

Медичній реформі в Україні 5 років

5 років тому, 19 жовтня в Україні розпочалася медична реформа. Ключові успіхи в охороні здоров'я, яких наша країна досягла за цей час, свідчать про ефективність і прогрес медичної реформи, не дивлячись на виклики сьогодення.

У коментарі міжрегіональному інформаційному марафону «Суспільне. Спротив» розповів про успіхи та прогалини реформи медичної галузі.

Передусім, це реформа фінансування медичної галузі. І першим успіхом є збільшення видатків на охорону здоров'я. Зараз у управлінців, у Національній служби здоров'я України (НСЗУ), у МОЗ з'явилися реальні механізми продемонструвати реальні потреби галузі. Ці потреби кожен рік переглядаються. Зокрема, в бюджеті на наступний рік фінансування медичної галузі збільшилось майже на 20% в порівнянні з поточним роком. На дашбордах НСЗУ кожен бажаючий може зайти і подивитись скільки та чи інша лікарня чи амбулаторія отримує коштів від держави.

Другим показником успіху реформи є те, що українці почали більше цінувати українську медичну систему. Особливо, порівнюючи її із системою за кордоном. Люди зрозуміли, наскільки вона в багатьох моментах краща. Можна записатися до лікаря, можна легко

змінити лікаря, є електронні записи. Показовий приклад – сертифікат вакцинації в «Дії», який Україна запровадила однією з перших.

Важливий показник, що медична реформа триває, незважаючи на зміну команд в Міністерстві охорони здоров'я протягом цих 5 років. Як відомо, Україна має виконати низку директив, щоб вступити до Європейського Союзу, і медична реформа – серед цих зобов'язань. Так ось охорона здоров'я є одним з найкращих показників з усіх реформ і директив, які ми маємо впровадити: щодо інфекційного контролю, громадського здоров'я тощо. Без медичної реформи ці зміни були б неможливі.

Звичайно є речі, які б хотілося покращити. Де хороші управлінці в громадах, там результати краще. Там, де місцева влада загралася в політику, там є певні прогалини. Тому що медична реформа передбачає, що держава в особі НСЗУ сплачує гроші на лікування, а безпосередньо заклад фінансується за рахунок місцевих бюджетів. Там де у керівників громад та закладів «світяться очі», і там, де керівник і власник беруть на себе відповідальність – у них все виходить і до них ідуть пацієнти. Там де власники лікарень не приймають управлінських рішень, не змінюють керівників, де це варто зробити – там страждає пацієнт.

Ще одним викликом лишається забезпечення закладів медичними кадрами. Досвід різних громад свідчить, що є різні мотиваційні програми для залучення лікарів. Лікар автономний, і може обирати, де працювати. Це виклик для громади. Якщо громада хоче, щоб в неї був хороший лікар, вона буде вмикати мотиваційні стимули. Наприклад, дають житло, можливості, щоб лікар переїхав зі своєю родиною. Це питання місцевого самоврядування і зацікавленості мешканців. Якщо у вас немає лікаря, то подумайте разом з громадою, що ви можете зробити. Зацікавленість забудовників, підтримка з боку великого підприємства, який наприклад допоможе з ремонтом амбулаторії, обладнанням – це важелі, завдяки яким лікар захоче у вас працювати.

Скільки має тривати медична реформа? Вона має тривати протягом усього існування України. Зміни тривають кожного року, для

лікарів це постійний розвиток. Україна має долати виклики та прагнути до максимально стійкої злагодженої роботи системи охорони здоров'я (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/badikov/65324676888c7/>). – 2023. – 20.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Позитиві ПЕПи для старту переговорів про членство України у ЄС, бюджет-2024 та заборона УПЦ у першому читанні – детально про усі прийняті у парламенті законопроекти 17-19 жовтня

17 жовтня:

1. Відправили на повторне друге читання законопроект 10037 про перерозподіл військового ПДФО, яке сплачувалось до обласних бюджетів та бюджетів територіальних громад, у пропорції 45%/45%/10% на виробництво дронів (Держспецзв'язку) / військової техніки та боєприпасів (Мінстратегпром) / кожній бойовій бригаді на швидке посилення своєї обороноздатності та закупівлю засобів радіоелектронної боротьби, дронів, пікапів, тепловізорів, багі, ремонти військової техніки (не вистачило 3 голосів для прийняття в цілому).

2. Законопроект 10016-д, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували з 1 листопада 2023 року відновити можливість проведення документальних планових податкових перевірок як у довоєнний час щодо підприємців сфери підакцизної продукції (алкоголь, табак, паливо), грального бізнесу, фінансових та платіжних послуг, нерезидентів, платників податку на прибуток та ПДВ, які сплачують на $\geq 50\%$ менше ніж в середньому по галузі, які мають дебіторку у в 2 рази більшу ніж кредиторка, а також з річним доходом ≥ 10 млн грн (крім ФОПів 1-2 груп).

3. Євроінтеграційним законом 9269-д, прийнятим в цілому, скасували граничний термін у 3 роки статусу національних та іноземних публічних діячів, тобто повернули

пожиттєвість ПЕПів (політично значущих осіб, в т.ч. міністрів, народних депутатів усіх скликань, інших високопосадовців) разом із впровадженням ризик-орієнтованого підходу під час обслуговування таких клієнтів, членів їх сімей та пов'язаних осіб, встановили обов'язок письмово повідомляти про причини у відмові в обслуговуванні, а також відповідальність у вигляді штрафу до 1,7 млн грн за безпідставну відмову від здійснення фінансових операцій ПЕПам після спливу 12 місяців з їх звільнення з відповідних посад.

19 жовтня:

1.Законопроект 10000 про Державний бюджет України на 2024 рік (його основні показники: доходи без трансфертів і грантів – 1,56 трлн грн, видатки загального фонду – 3,1 трлн грн, дефіцит – 21,6% ВВП, мінімальна зарплата з 1 січня – 7100 грн, з 1 квітня – 8000 грн) прийняли у першому читанні за спеціальною процедурою ухваливши постанову 10000/П, якою доручили Уряду збільшити планові доходи держбюджету на 9,9 млрд грн, додатково скоротити видатки на будівництво, ремонти і закупівлі майна в різних органах влади на майже 1,3 млрд грн, спрямувати додатково 574 млн грн на протезування для військових, скоротити видатки на Бюро економічної безпеки на 409 млн грн і спрямувати ці кошти на сканери для митниці тощо.

2.Законопроект 8371, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували унеможливити діяльність в Україні релігійних організацій, керівний центр яких знаходиться за межами України в державі-агресорі, покласти на Держслужбу з етнополітики та свободи совісті повноваження проведення відповідної релігієзнавчої експертизи, видання приписів, звернення до суду з позовом щодо припинення діяльності релігійної організації.

3.Законопроект 9656-д, прийнятим в першому читанні за основу, запропонували для банків підвищити ставку податку на прибуток – 36% за результатами звітних періодів у період з 1 січня 2024 року по 31 грудня 2025 року без права зменшувати у цей період фінансовий результат до оподаткування на суму збитків

минулих податкових (звітних) років – це право з'явиться з 1.01.2026.

4.Законом 10087-1, прийнятим в цілому, уточнили положення ГПК, ЦПК та КАС щодо реєстрації та використання електронного кабінету в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі.

5. Законопроект 6233 повернули на доопрацювання, яким пропонувалось внести зміни до закону про АРМА щодо розблокування можливості управління активами у вигляді частки у статутному капіталі банку, страховика, кредитної спілки, управителя фонду операцій з нерухомістю, лізингової компанії, факторингової компанії, ломбарду (https://censor.net/ua/blogs/3450490/pojyttyevi_pery_dlya_startu_peregovoriv_pro_chlenstvo_ukrayiny_u_yes_derbyudjet2024_ta_zaborona_upts). – 2023. – 19.10).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Олеся Василець, депутатка Бучанської районної ради Київської області від «Європейської Солідарності», волонтерка-міжнародниця

Політична воля або «ближче до землі»

Уряд знайшов можливість зробити перший крок до заборони московського патріархату, утім є одне принципове «але»!

На думку проросійських нардепів із засміченим скабеевою мозком, які, безперечно, самі ходять в РПЦ, займатися церквою має не СБУ, а... Державна служба України з етнополітики та свободи совісті.

Ну, ви ж знаєте, що людська ебанутість невиліковна.

І хоча московські попи благословляють війну в Україні і навіть вже домовилися до того, що ядерна зброя Росії створювалася «невимовним божим промыслом», усе ж таки агентурою ФСБ їх чомусь не рахують. Хм... чого б це?

Тож попередній законопроект про пряму заборону МП в Україні був повністю провальним, оскільки Стефанчук майже рік морочив голову українцям, спершу провалив

голосування, а вдруге взагалі відмовився ставити законопроект на голосування, бо сказав, що «все одно голосів не вистачить». Тож і довелося шукати інші шляхи.

Таким шляхом став новий-старий змінений (№8371) про заборону релігійних організацій та сект, пов'язаних з рф. Ну, косо-киво, аби живо. Так, цей законопроект слабенький, неоднозначний та кволий, але, давайте будемо відвертими, це ХОЧА Б ЩОСЬ, а ЩОСЬ в правильному напрямку краще, ніж нічого.

Отже, (№8371) ухвалили у першому читанні закон. В чому мінус закону? Він, по суті, має хибну логіку (не рахує, що мп – це фсб в Україні) і заганяє процес ліквідації мп у довгу багаторічну бюрократичну процедуру з окремою справою щодо кожної окремої парафії (а їх кілька тисяч, на секундочку).

Ну, слава Богу, що хоч якось поповзло це питання, відповідно, політична воля на заборону МП все ж таки у депутатів є, хоч якась.

Однак в цій справі ще цікаво й інше, навіть більше цікаво, бо ближче до земля так би мовити, як казав Кличко.

А саме те, що фсбешна російська церква – серйозна бізнес– структура, з купою землі і майна.

УПЦ МП має у власності та користуванні загалом 2876 будівель та 3800 земельних ділянок на території України. Ясне діло, що цим всім добром володіють або росіян через підставних осіб або росіяни напряму, або наші можновладці, вірні прихожани мп. Ну, не ми ж з вами врешті-решт.

Цікаво і те, що найбільша кількість нерухомості та земельних ділянок московської церкви нараховується в Закарпатській області. Мабуть, клімат їм той підходить (https://censor.net/ua/blogs/3450641/politychna_volya_abo_blyjche_do_zemli). – 2023. – 20.10).

Блог на сайті «AgroPolit.com»

Аграрні закони та законопроекти за 2023 рік

Ринок землі, передача державних земель Фонду держмайна, земельні пільги для учасників бойових дій, ринок ГМО, агроекспорт, сухопутні коридори, розвиток фермерства і виноробної галузі, а також – залучення коштів у меліорацію та подальша доля Каховських земель – це все основні теми прийнятих у 2023 році аграрних законів та підготовлених законопроектів. AgroPolit.com пропонує вам ознайомитися із найважливішими із них.

Відмітимо, що як і в попередній рік топ законодавчою темою для АПК залишається земля. Про найважливіші законодавчі минулорічні ініціативи, які запрацювали цього року читайте у матеріалові «Земельне законодавство 2023 – три новації для власників паїв та орендарів».

Аграрні закони: земельні пільги земля, реформа держземель, ГМО

Закон 3050-IX про пільги на землю у зоні бойових дій.

Звільняє у зоні бойових дій аграріїв (та інші категорії населення) від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, знищене чи пошкоджене.

Закон 3272-IX про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності використання земель фізичними особами та суб'єктами державного сектору економіки. Він запускає процес передачі державних земель до Фонду держмайна України (у складі Земельного банку) з подальшою їх здачею на земельних аукціонах. Більше про цей закон читайте у матеріалові.

Закон 3339-IX про ГМО (державне регулювання генетично-інженерної діяльності та державний контроль за обігом генетично модифікованих організмів і генетично модифікованої продукції для забезпечення продовольчої безпеки)

Визначає правові засади державного регулювання у сфері генетично-інженерної діяльності, а також забезпечення біологічної, продовольчої, генетичної та екологічної безпеки держави.

У ньому прописані правила державного контролю за потраплянням у продаж генетично модифікованих організмів, а також відповідної

продукції. Документ дає визначення таким термінам, як «ГМ-продукція як харчовий продукт», «генетично модифікована продукція», «генетично модифікований організм».

Закон запроваджує європейські механізми держреєстрації ГМО. Він передбачає створення Держреєстру ГМО, а також вводить заборону на обіг та вирощування ГМО-ріпаку (на 5 років), ГМО-цукрових буряків (на 5 років), ГМО-кукурудзи (постійно). Встановлюються європейські вимоги щодо використання маркувань «без ГМО», «з ГМО» та «вироблено з ГМО-сировини».

Закон 3065-IX про спрощення купівлі землі.

Закон має на меті підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері охорони земель, у тому числі удосконалення обліку кількості та якості земель, шляхом врегулювання процедури внесення відомостей про якісні характеристики угідь, заходи щодо охорони земель і ґрунтів, обмеження у використанні земель до Державного земельного кадастру. Більше – у картці закону.

Аграрні законопроекти: ринок землі, фермерство, виноробство, меліорація, логістика, агроекспорт, аграрні розписки, Каховська ГЕС

Законопроект № 10000 про бюджет України на 2024 рік.

Нагадаємо, що у ньому на підтримку АПК закладено 4,2 млрд грн. Детальний розпис агропрограм читайте у матеріалові за посиланням.

Законопроект №9341 щодо відтермінування набуття юридичними особами права на купівлю земельних ділянок сільськогосподарського призначення.

Він пропонує на два роки з дня скасування воєнного стану відкласти відкриття ринку землі в Україні для юридичних осіб. Законопроект №10027 про надання земельних ділянок захисникам України та членам їх сімей.

Ділянки планують виділяти із земель державної і комунальної власності. Пріоритет хочуть надати тим, хто з 2014 року встав на захист України, а також приймає участь в обороні держави під час повномасштабної

війни. Згідно з законопроектом землі мають передавати безкоштовно.

Законопроект 9664 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо будівництва на землях, зайнятих водними шляхами загального користування.

Він спрощує процеси, пов'язані з формуванням земельних ділянок та будівництвом об'єктів у внутрішніх морських водах (у тому числі під акваторією морських портів) та територіальному морі України, автоматизує видачу містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки в межах морського порту, удосконалив планування розвитку морських портів України, що дозволить розв'язати низку проблем, які стримують розвиток та розбудову морських портів.

Законопроект 9664-1 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо будівництва на землях, зайнятих внутрішніми водними шляхами загального користування.

Це альтернативний законопроект до 9664. Законопроект зокрема передбачає:

регулювання механізму будівництва, виконання днопоглиблювальних та інших видів робіт на внутрішніх водних шляхах загального користування, віднесених до категорії судноплавних та встановлює процедуру порядку видачі дозволу; планування та забудову в акваторіях або в межах морських портів.

Законопроект №10095 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження уніфікованого переліку питань (чек-лист) для встановлення відповідності або невідповідності положень документації із землеустрою, технічної документації з бонітування ґрунтів та технічної документації з нормативної грошової оцінки земель.

Він покликаний вирішити ряд корупційних проблем у сфері землеустрою.

Законопроект № 7577 про меліоративні системи.

Документ пропонує відокремити управління водною інфраструктурою від управління водними ресурсами.

Законопроект передбачає наступні зміни:

передача меліоративних систем державної власності в управління операторам, щоб залучити інвестиції у меліоративну інфраструктуру;

включення представників водокористувачів до наглядових рад операторів;

фінансова прозорість, заборона на субсидування одної з систем за рахунок іншої; ефективне тарифоутворення на подачу, транспортування та відведення води.

Законопроект № 9030 про підтримку малих винних виробництв.

Закон передбачає змінити роботу виноробів так:

для малих виробництв вина скасовується ліцензія на виробництво алкогольних напоїв. Документ передбачає створення Реєстру малих виробництв виноробної продукції. Саме через включення до цього реєстру можна буде отримати статус малого виноробного виробництва. зменшуються вимоги технічної бази виробництв, вони отримують дозвіл закуповувати мед, ягоди, плоди та виноград українського походження. спрощується щомісячна та щорічна звітність. Таким чином автори хочуть бюрократичне навантаження, з яким стикаються малі виробники виноробної продукції. дозволяється розлив вина у кеги з нержавіючої сталі та алюмінію, а також металеві банки, виготовлені з харчового алюмінію.

Законопроект №9139 про виноград та продукти виноградарства.

Він передбачає створення «Виноградарсько-виноробного реєстру».

Законопроект №10051 Про внесення змін до статті 104 Цивільного кодексу України щодо правонаступництва на земельні ділянки в процесі припинення юридичної особи.

Він врегулювати процес правонаступництва при переході прав на земельні ділянки у разі припинення юридичної особи.

Законопроект №9603 про внесення змін до закону «Про оренду землі» щодо забезпечення права орендаря земельної ділянки сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва на збір врожаю.

Його мета: захистити урожай фермерів від власника землі.

Законопроект №8025 про агроекспорт і сухопутні коридори.

Він має допомогти залученню донорських фінансових ресурсів для покращення логістики. Документ передбачає транспортування української агропродукції спільно з міжнародними операторами, що займаються мультимодальними перевезеннями. Законопроект пропонує визначити митні пункти для безперервного обслуговування транспортних коридорів. В рамках реалізації ініціативи передбачено створення експортних коридорів разом з ООН (ФАО).

Законопроект №9392 про внесення змін до Закону України Про фермерське господарство» щодо врегулювання права користування земельними ділянками фермерським господарством.

Доцільно врегулювати процедуру оформлення переходу прав та обов'язків користувача земельною ділянкою від фізичної особи до створеного нею фермерського господарства. Після проведення державної реєстрації фермерського господарства та переходу до нього прав і обов'язків користувача земельної ділянки таке фермерське господарство звертається до державного реєстратора для державної реєстрації відповідного права користування на підставі поданого ним договору користування землею державної та комунальної власності, укладеного засновником цього фермерського господарства та реєстраційного документу, що посвідчує створення фермерського господарства.

Законопроект №9373 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання деяких питань набрання чинності договору оренди землі.

Пропонується внесення змін до закону «Про оренду землі» та Земельного кодексу України, якими передбачається встановити, що право оренди земельної ділянки виникає з моменту, визначеного сторонами у договорі оренди землі або державної реєстрації такого права у разі, якщо сторони у договорі не вказали про час початку строку такого права.

У свою чергу державна реєстрація такого права оренди земельної ділянки має бути здійснена сторонами не пізніше одного місяця з моменту укладання договору оренди землі. Прийняття законопроекту має забезпечити врегулювання початку перебігу строку договору оренди землі та уникнення зловживань у процесі визначення моменту передачі об'єкту оренди.

Законопроект №9015 – про страхування інвестицій в об'єкти з переробки та експорту української продукції.

Спрямований на страхування та перестраховування від воєнних та/або політичних ризиків кредитів, пов'язаних з інвестиціями у створення об'єктів та інфраструктури, необхідних для розвитку переробної промисловості та експорту.

Законопроект №9627 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України для залучення інвестицій з метою швидкої відбудови України.

Передбачає встановлення строку для зміни цільового призначення землі у 1,5 місяці.

Законопроект №10135 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідкладних заходів з попередження нецільового використання земель Каховського водосховища.

Забороняє на 15 років передачу у власність та користування, зміну цільового призначення земельних ділянок на землях, яке займало Каховське водосховище.

Законопроект №9266 про електронні аграрні розписки.

Електронна аграрна розписка визнається самостійним предметом обігу, що діє на ринках капіталу, і може виступати джерелом прибутку та об'єктом купівлі-продажу.

Законопроект розширює перелік суб'єктів, які мають право на видачу електронних аграрних розписок, завдяки сільськогосподарським кооперативам. Документ спрощує та здешевлює порядок видачі, припинення та обігу електронної аграрної розписки, якщо порівнювати його з традиційними паперовими розписками (<https://agropolit.com/spetsproekty/1026-agrarni-zakoni-ta-zakonoproekti-za-2023-rik>). – 2023. – 16.10).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Сергій Захарін, державний секретар Міністерства освіти і науки України (2021 – 2023), доктор економічних наук, професор.

С. Захарін: про фінансування здобуття вищої освіти

На сайті Міністерства освіти і науки України за посиланням з'явилося повідомлення: «МОН пропонує до громадського обговорення проект Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування здобуття вищої освіти та надання державної цільової підтримки здобувачам освіти”».

Як можна здогадатися вже з заголовку, Міністерство розробило текст проекту законодавчого акту, у якому пропонуються нові реформи. Відразу кидається в очі, що публічний акцент зроблений не на фінансуванні сфери вищої освіти (хоча про це багато написано в проекті), а на фінансуванні саме здобуття особою вищої освіти.

Тобто наголос на тому, що в центрі уваги державної політики – потреби людини. Безсумнівно, це позитивно. Залишається лише розібратися – чи дійсно пропонувані «агентами змін» новації зможуть задовольнити різнобарвні освітні потреби реального або потенційного здобувача вищої освіти.

Отже, відкриваємо посилання. З повідомлення випливає, що громадськості виділено на обговорення (внесення пропозицій і зауважень) усього 2 тижня з моменту оприлюднення повідомлення – тобто до 2 листопада цього року.

У тексті повідомлення виділено слова «Проект акта». Тиснемо. Дивина, але замість проекту акту завантажується файл з величезною таблицею – на 42 сторінки. Вона має назву: «Порівняльна таблиця проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо фінансування здобуття вищої освіти та надання державної цільової підтримки здобувачам освіти»».

Але самого тексту проекту законодавчого акту – немає.

Боюся помилитися, але де-факто розробник проголосив про громадське обговорення проєкту законодавчого акту, але не оприлюднив сам проєкт.

Щоправда, це не катастрофа. Уважний читач може дізнатися про зміст чергових освітніх ініціатив не лише з тексту проєкту законодавчого акту, а навіть з таблиці. Отже, спробуємо опрацювати лише найбільш оригінальні ідеї.

У статтю 4 Закону України «Про вищу освіту» пропонується вписати таку новелу: «Кожен має право на вищу освіту, гарантоване Конституцією України, що передбачає можливість здобувати вищу освіту упродовж життя, доступність вищої освіти, можливість навчання для здобуття вищої освіти на конкурсній основі за кошти державного та місцевих бюджетів, фізичних та юридичних осіб у випадках і порядку, визначених законом».

Хочеться лише звернути увагу, що у статті 53 Конституції України наведено наступне: «Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі».

Можна припустити, що ініціатори пропонують записати в майбутній закон значно розширене (можливо, навіть занадто широке) тлумачення конституційної норми. На мою думку, доцільність «широкого» тлумачення Конституції (у формі гасел) в тексті законодавчого акту є сумнівною. Остаточні висновки мають зробити фахові юристи, що знаються у сферах конституційного права та нормопроектувальної техніки.

Закон України «Про вищу освіту» пропонується доповнити статтею 41, в частині першій якої наводиться такий текст:

«Право на здобуття вищої освіти на конкурсній основі громадянами України забезпечується шляхом:

безоплатного для них навчання для здобуття вищої освіти за державним або регіональним замовленням;

навчання для здобуття вищої освіти за кошти фізичних або юридичних осіб, у тому числі з повною або частковою оплатою навчання за рахунок державних грантів на оплату послуг з

навчання для здобуття вищої освіти, пільгових довгострокових кредитів на навчання для здобуття вищої освіти, ваучерів, виданих відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», коштів бюджетної програми «Фонд Президента України з підтримки освіти, науки та спорту» та інших бюджетних програм.

Громадяни України можуть здобувати вищу освіту на кожному її рівні за державним або регіональним замовленням чи за кошти фізичних або юридичних осіб з повною або частковою оплатою навчання за рахунок державних грантів на оплату послуг з навчання для здобуття вищої освіти у випадку якщо особа здобуває вищу освіту на такому її рівні вперше за рахунок відповідних джерел фінансування».

Тобто, якщо вірити написаному, у випадку ухвалення законопроекту особа зможе здобувати вищу освіту лише один раз (на кожному рівні) через наступні фінансові інструменти:

державне замовлення,

регіональне замовлення,

кошти фізичних або юридичних осіб,

гранти на оплату послуг з навчання для здобуття вищої освіти (вони можуть передбачати повну або часткову оплату послуг), пільгові довгострокові кредити на навчання для здобуття вищої освіти,

ваучери, видані відповідно до Закону України «Про зайнятість населення»,

кошти бюджетної програми «Фонд Президента України з підтримки освіти, науки та спорту»,

інші бюджетні програми.

Іншими словами, пересічна особа, яка вирішила навчатися за рахунок публічних коштів, матиме доступ до різних інструментів (державний бюджет, місцевий бюджет, грант, ваучер, бюджетна програма) – можливостей купа. Навіщо, – може спитати читач, – стільки багато інструментів?

Скоріш за все, вже в недалекому майбутньому через механізм державне замовлення залишатиметься лише для вступників соціально вразливих категорій населення, а також лише на окремі «дефіцитні» спеціальності. А «звичайний підготовлений вступник», якщо він хоче реалізувати свій таланти, зможе

розраховувати в кращому випадку на грант, сума якого залежатиме від результатів ЗНО.

Чим краще здав ЗНО – тим вища сума гранту. Щоправда, поки що незрозуміло – хто, яким чином, за якою процедурою встановлюватиме розмір грантів та їхню кількість. Ймовірно, конкретна сума визначатиметься з урахуванням можливостей бюджету, а розумні люди кажуть, що ці можливості завжди вкрай обмежені.

Сама можливість отримання освітніх грантів давно обговорюється експертною спільнотою. «Гроші йдуть за студентом» – ця вербальна формула деякими людьми сприймається як беззаперечна ознака свободи, прогресу та цивілізованості. «Агенти змін» на цьому вже заробили неабиякий капітал...

У теорії – так, звучить красиво. Окрім того, можна намалювати красиву презентацію чи написати файний постік.

На практиці – є купа засторог.

Неважко помітити, що ініціатор пропонує видачу грантів та кредитів для оплати послуг навчання. Тобто йдеться не про повну оплату комплексної освітньої послуги, яка включає, окрім власне навчання, також і отримання багатьох суміжних послуг. Іншими словами, гранти та кредити можуть «покривати» лише частину витрат, які особа фактично здійснює для здобуття освіти.

Але виникатимуть ситуації, коли у абітурієнта або його батьків немає коштів на покриття всіх витрат для здобуття вищої освіти (тобто тих витрат, які не покриваються грантом). Припустімо, потенційний вступник отримав право лише на «частковий грант» (здав ЗНО не на 200, а лише на 160 балів), але не має коштів на оплату решти суми за навчання. Значить, навіть не дивлячись на непоганий бал, для такої особи не буде можливості здобувати вищу освіту?

Гранти отримують найздібніші. Абітурієнту дають грант на певну суму коштів. Звісно, він захоче використати грант для навчання в престижному університеті, для здобуття «модної професії». Фактично закон проголошує, що держава має забезпечити таку можливість – незалежно від реальних потреб суспільства.

Абітурієнти зазвичай приймають рішення про навчання не на основі об'єктивної

інформації (повної та достовірної інформації часто-густо не мають навіть фахівці, які вивчають вищу освіту), а на основі реклами та моди. Відтак, кошти платники податків будуть у значній мірі спрямовуватися на оплату роботи тих, хто зняв кращий ролик або придумав кращий слоган.

Отже, можемо мати ситуацію: вчитися на кон'юнктурних юристів чи економістів проситься тисяча найздібніших абітурієнтів (у них же є гранти!), а вчитися на потрібних дефектологів, логопедів, вихователів не проситься майже ніхто. Адже, нагадаємо, всіх витрат на освіту грант не покриває...

Тобто держава буде оплачувати не те, що їй потрібно, а те, що модно і престижно на конкретному історичному відрізку.

Грантова система врешті-решт не залишає державі шансів впливати на ринок праці.

Боюся помилитися, але припушу, що далеко не всі платники податків бажають, аби їхні податки використовувалися на те, що державі не дуже і потрібно.

Так звана формула «гроші ходять за студентом» не вирішує проблему якості освіти. Більшу частину грошей отримують не ті, хто забезпечує якість, а ті, хто освоїв технології маркетингових маніпуляцій.

Принцип «гроші ходять за студентом» де-факто відкриває гарні можливості бюджетного фінансування освітньої діяльності приватних закладів вищої освіти. Лише порівняно нещодавно, у 2021 році, деякі приватні університети отримали державне замовлення. Це одне із досягнень Міністерства освіти і науки України, яке змогло переконати в доцільності такого кроку і колег з Мінфіну, і депутатів.

Але обсяги замовлення, які отримали приватні заклади, скажімо так, були «пілотними». Грантова система, якщо вона дійсно запрацює, уможливить бюджетне фінансування приватних закладів у значно більших обсягах, адже «гроші йдуть за студентом».

Відповідно, державні університети відчують зменшення кількості вступників, а відтак – погіршення економічних умов. З точки зору макроекономічної схоластики це добре

– «неконкурентні» заклади збанкрутують і припинять існування. Але з точки зору реалізації національних пріоритетів – дискусія.

Чи виграсмо ми, якщо будуть втрачені наукові школи, у які вкладено мільйони? І найголовніше – чи дійсно слід припинити підготовку фахівців за певним напрямом (приміром, технічним) лише тому, що на цей напрям не вистачило грантів?

Доволі важко буде визначити і «оптимальну вагу» гранту. Відкрию таємницю: у нас просто немає розрахунків – а скільки ж «коштує» комплексна освітня послуга, у тому числі і «навчальна послуга». Окрім того, у різних університетах вартість навчання різна, і залежить у значній мірі від попиту, а не від фактичних витрат.

Є лише приблизні розрахунки (якщо обсяг всіх видатків на вищу освіту поділити на кількість студентів – отримаємо середній розмір видатків на одного студента, тобто середню температуру по лікарні). Застосування такої методології неодмінно призведе до економічних прорахунків, оскільки не враховує безліч економічних чинників – ані ефекту від масштабу, ані необхідності відмови від застарілих та непотрібних інституцій.

Автор цих рядків не проти грантів і кредитів. Тут описані лише деякі застороги, які, на мій погляд, слід проговорити «до» впровадження законодавчих новел, а не «після».

З тексту оприлюдненої на сайті МОН порівняльної таблиці також видно, що ініціатори пропонують суттєво зменшити обсяг законодавчого регулювання прийому на навчання (було 18 пунктів – залишається 13). Законодавець має визначитися: чи згоден він зменшити обсяг законодавчого регулювання цього чутливого для українського суспільства питання?

У той же час наводяться особливості прийому на навчання та оплати послуг з навчання для здобуття вищої освіти для окремих категорій громадян України (стаття 441), а також механізми державної цільової підтримки для здобуття вищої освіти (стаття 442). Йдеться про здобуття освіти пільговиками. На мій погляд, це правильно – чітко виписати норми,

які дають змогу вступити поза конкурсом і вчитися безкоштовно.

Автори документу пропонують конкретизувати законодавче регулювання процесу забезпечення працевлаштування осіб, які здобувають або здобули вищу освіту. Зокрема, у частині другій статті 641, що наведена у порівняльній таблиці, зафіксовано наступну новацію: «Зобов'язання здобувача вищої освіти укласти договір про працевлаштування у випадку надходження відповідної пропозиції від роботодавця є обов'язковою умовою його договору про навчання за державним, регіональним замовленням.

Договір про працевлаштування має бути укладений здобувачем вищої освіти упродовж одного місяця з дати отримання відповідної пропозиції від територіального органу центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції. Договір про працевлаштування може бути укладений зі здобувачем вищої освіти після завершення ним половини строку навчання, але не пізніше ніж за шість місяців до закінчення цього строку. Договір про працевлаштування має передбачати працевлаштування здобувача вищої освіти після завершення ним навчання на строк, не менший за три роки».

Якщо відверто, я не зрозумів – від кого має надійти пропозиція? У першому абзаці вказано: від роботодавця. У другому: від органу.

Припустимо, пропозиція надійшла від роботодавця. Студента вона не влаштовує. Не біда! Тим гірше для роботодавця! Студент біжить до будь-якого ФОП і отримує від нього іншу пропозицію (можливо, фіктивну). Укладає з ним договір (можливо, фіктивний) і спокійно продовжує навчання.

У соціальних мережах ідеї щодо примусового працевлаштування випускників вже нещадно розкритикували, називаючи це «поверненням до СРСР».

Проблема, на мій погляд, значно глибша і потребує всебічного дослідження та обговорення. Про це – у наступних матеріалах.

Автор цих рядків навів лише ті застороги, які кидаються в очі після першого поверхневого

читання. Уважне вивчення таблиці скоріш за все дасть змогу знайти нові зауваження, а згодом – пристати до переконання, що проєкт акта (нагадаю, він з якогось дива не оприлюднений) потребує доопрацювання.

І наостанок – декілька бюрократичних ремарок.

Перша. Ініціатор не оприлюднив не лише текст проєкту, а й пояснювальну записку. Відтак, громадськість не може почитати обґрунтування доцільності ухвалення акту, позицію розробника про необхідність погодження акту з соціальними партнерами, прогноз бюджетних витрат на реалізацію запропонованої реформи.

Друга. Нічого не повідомляється про консультації з фінансових питань. З одного боку, таке повідомлення не є обов'язковим. З іншого боку, без позитивного висновку Міністерства фінансів законопроект не має шансів бути імплементованим. Скоріш за все, дискусії з фінансистами будуть непростими...

Третя. Розробник виділив громадськості лише 14 днів на обговорення. Це мінімально можливий строк. Дивно, що нерідко на обговорення коротеньких актів виділяється значно більше часу (1-2 місяця), а серйозних принципових новацій – лише 2 тижні. Можна припустити, що це зроблено не просто так – аби громадськість не встигла оговтатися та внести обґрунтовані пропозиції.

Четверта. Цікаво, що коли йдеться про гранти та кредити, то в одному місці написано «на навчання», в іншому – «з навчання». Це насправді не дуже суттєво, редактори та юристи на наступних етапах розгляду документу внесуть правки, але дозволяє зробити припущення, що ініціатори поспішали... Але поспіх – поганий союзник.

П'ята. Нам повідомили, що нині 1700 освітніх експертів та освітніх експерток, які «записалися на платформі», але про освіту і досвід яких нічого не відомо, продовжують напружено працювати над створенням проєкту Національної стратегії розвитку освіти. Але з якогось дива не повідомляється, що чергова «реформа», яка оприлюднена у формі таблиці, узгоджена або хоча б «проговорена» з цим експертним середовищем. Чи кореспондують

гранти, кредити та ваучери із вже оприлюдненою візією і вже анонсованою стратегією?

Шоста. У таблиці йдеться не лише про фінансування здобуття особою вищої освіти, а і про інші питання – правила прийому, механізм державного замовлення, алгоритми взаємодії державних органів тощо. Отже, не виключено, що під гаслом «історичної реформи» хочуть «протягнути» зміни, які реформи геть зовсім і не стосуються.

Сьома. Нагадую, що нині своє слово має сказати громадськість. Цікаво буде почитати висновки Громадської ради при МОН та Спільки ректорів закладів вищої освіти. Звісно, якщо ці інституції все ще продовжують стежити за новинами на сайті профільного міністерства...

P.S. У цій статті відображено лише позицію автора. Висновки та фактичні твердження, наведені у цій статті, не відображають позиції державних органів, установ, організацій (<https://osvita.ua/blogs/90328/>). – 2023. – 26.10).

Блог на сайті «Lv.ua»

Про автора: Блог Лабораторії законодавчих ініціатив

Без «години запитань»: як парламент комунікує з Кабміном під час війни?

Вже півтора року як депутати втратили велику частину можливостей по контролю над урядом та комунікації з суспільством. Показовим був скандал з турецькими куртками та вже колишнім Міністром оборони. Такі новини сколихнули суспільство, і, вірогідно, саме вони призвели до втрати Резніковим своєї посади. На тлі скандалів незадоволення зростало і у сесійній залі, де все частіше лунали вимоги депутатів повернути так звану «годину запитань до уряду». Зрештою, 6 жовтня у Раді все ж провели першу за довгий час сесію запитань. Навіщо депутатам цей інструмент і чи є він дієвим для впливу на уряд?

До повномасштабного вторгнення «година запитань до уряду» проходила у п'ятницю кожного пленарного тижня. Попередньо обирали тему, тож на питання відповідали

прем'єр-міністр та профільний міністр. Значущість таких зустрічей депутатів із урядовцями має декілька складових.

По-перше, «година запитань до уряду» є важливим інструментом парламентського контролю. Завдяки якому депутати могли напряму дізнатися про стан справ в уряді та його роботу. Це особливо чутливо для депутатів, які не входять до складу правлячої коаліції: в них значно менше можливостей для комунікації із виконавчою гілкою влади. Звісно, здебільшого «година запитань до уряду» зводиться до інформування – відповідей урядовців на поставлені депутатами питання. Але все ж це – можливість комунікації двох найважливіших державних інститутів, а це вже багато важить.

По-друге, це – важливий медійний інструмент, яким опозиціонери користувались сповна. Саме завдяки публічності процедури, адже «година запитань до уряду» до повномасштабного вторгнення транслювалася онлайн, депутати були здатні створювати тиск на урядовців, докладаючись до бажаних змін.

Роль відіграє й інший аспект: уряд зазвичай утворює саме коаліція, тож для опозиції «година запитань» – ше й провадження діалогу «коаліція-опозиція». Кажуть, що істина народжується в дискусії... Що ж, «година запитань до уряду» – майданчик для публічних дискусій, можливість для парламентарів дати розголос проблемам, які вони вважають важливими. Влучно поставлене питання на актуальну тему може залучити до дискусії громадянське суспільство, і вже у такого тандему є шанси на досягнення змін.

Після 24.02.2022 «годину запитань до уряду» проводять у зовсім іншій формі. Міністри все ж зустрічаються із депутатами: відбуваються зустрічі із коаліцією, а також в режимі Погоджувальної ради – із головами фракцій. Але важко говорити про регулярність такого дійства. Переглянувши стенограми пленарних засідань за серпень, можна припустити, що самі депутати не в захваті. Кожного засідання за цей період хоча б один раз представники опозиційних фракцій закликали повернути «годину запитань до уряду», при чому інколи доволі емоційно.

«І, напевно, вже пора нам повертати «годину питань до уряду», якщо так в наглу і в тупу

регулюється те, що приймається в цьому залі», – судячи з таких слів депутатки від опозиційної фракції «Голос» Соломії Бобровської, відсутність цього інструменту парламентського контролю вже давно є актуальною проблемою для народних обранців.

Отже, повномасштабне вторгнення змусило депутатів змінити свій режим роботи. «Година запитань до уряду» з нього просто випала. На той момент це здавалось цілком резонним – депутати збирались під куполом на мінімально можливу кількість часу, лиш для вирішення найнагальніших проблем. Найважливішим тоді здавався безпековий аспект роботи – ніхто не хотів наражатись на зайву небезпеку, зайвий час дискутуючи щодо впровадження політик. Регулярність, з якою мала відбуватись «година запитань до уряду», різко контрастувала з тим рівнем небезпеки, який нависав поруч.

Чи є резонним такий режим роботи і зараз? Як мінімум, представники опозиції не згодні. Рік тому опозиційні сили виступали проти продовження частини обмежень, пов'язаних із безпековим аспектом. Так, у вересні минулого року в сесійній залі точились запеклі суперечки щодо обмеження роботи телеканалу «Рада» і прямих трансляцій засідань. Вже тоді обмеження видавались неадекватними, враховуючи наявний рівень загрози. Схожа річ відбувається і з «годиною запитань»: скандали то з куртками, то з яйцями навколо Міністерства оборони показали, наскільки відстороненими є депутати від того, що відбувається в уряді.

Заклики повернення «години запитань» можуть бути симптомом іншої парламентської недуги – зменшення суб'єктності Верховної Ради загалом та опозиції зокрема. Екзистенційна загроза українській державності об'єктивно потребує консолідації та згуртування, тіснішої координації між законодавчою та виконавчою гілками владами. А оскільки у парламенті відбулася консолідація більшості і опозиційних фракцій та груп, то і критики в бік дій уряду від різних парламентських сил стало, як мінімум, менше чутно. Такий стан справ є нормальним для країни, що перебуває у війні. Але разом з тим роль таких демократичних структур, як парламент, падає. Зважаючи на довгу історію

української боротьби за демократію та свободу, така ситуація створює різкий дисонанс – законно обрані депутати мають обмежений вплив на формування державних політик та складу уряду.

Крига скресла 6 жовтня: у Верховній Раді провели першу за довгий час «годину запитань до уряду». Незважаючи на досить вузьку тематику сесії запитань – енергетична безпека та готовність до опалювального сезону – депутати не соромились ставити питання з широкого спектру тем, включно з виплатами військовим та обмеженням на виїзд за кордон для депутатів.

На жаль, успіх не повторився: на наступному ж пленарному тижні години запитань до уряду не відбулося. Проте поодинокі зустрічі не вирішують проблему – лише системність допоможе налагодити якісну комунікацію між гілками влади та збільшити роль парламенту, що так важливо в теперішній час (https://lb.ua/blog/lzi/581474_bez_godini_zapitan_yak_parlament.html). – 2023. – 27.10).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Василь Мокан, народний депутат України

Вибори чи імітація?

І знову представники влади говорять про вибори під час війни. Вже вдруге Голова Верховної Ради Руслан Стефанчук допускає можливість проведення виборчого процесу в умовах воєнного стану, незважаючи на безпекові, правові та фінансові перепони його організації.

Цього разу спікер повідомив, що звернувся до парламентів інших країн, щоб вивчити їхній досвід проведення виборів під час війни. Ймовірно, поділитися таким післявоєнним досвідом (важливо зазначити, що все-таки повоєнним, а «не під час війни») можуть, наприклад, Боснія і Герцеговина та Хорватія – і то, для організації і підготовки виборів цим країнам знадобився як мінімум рік після завершення бойових дій.

Також Стефанчук назвав “5-6 дуже важливих проблем”, які потрібно розв'язати для того, щоби відбулися вибори в умовах воєнного стану. Однак, кількість проблем, що виникають, можна сміливо множити на 10. Відразу наголошу – поки триває війна оголошувати і проводити вибори юридично неможливо. На ряд питань щодо безпекового компонента і забезпечення принципу змагальності взагалі немає відповіді.

Вибори під час великої війни. Навесні чи восени 2024 року?

Часом беру участь в експертних заходах за участю представників профільних міжнародних та українських громадських організацій, Центральної виборчої комісії, політологів та інших дотичних до теми виборів людей. Так от, одностороння думка, яка там звучить – жодних виборів під час війни, мова повинна йти тільки про якісну підготовку повоєнного виборчого процесу. Плюс нагадаю про спільну заяву більше 100 громадських організацій, до якої долучилися політики та експерти, про несумісність виборів та повномасштабної війни.

Аби ще раз підкреслити абсурдність й небезпечність для демократичних процесів самої ідеї проведення виборів під час війни наведу кілька аргументів і цифр.

1. Мусимо забезпечити реалізацію прав голосувати і бути обраним для українських військовослужбовців. За приблизними даними, нашу державу від агресора захищають близько 1 мільйона українців. Ані технічно, ані юридично без оголошення демобілізації цього зробити не вдасться. Під час активних бойових дій жодна з цих опцій просто неможлива для втілення.

2. Голосування українців за кордоном, внутрішніх переселенців. Це справді проблема і для України, і для урядів країн, в яких перебувають наші громадяни. Внутрішніх переселенців офіційно зареєстровано 4,9 млн осіб (хоча реальна цифра значно більша). З них майже 1 млн дітей, які не є виборцями, інші – мають право голосувати на виборах. За даними Національної соціальної сервісної служби, за підсумками перевірок зазначеного

місця проживання ВПО у 73% не зафіксоване фактичне місце проживання.

Організувати вибори за кордоном ще важче. Це величезні кошти і відповідальність, зважаючи на те, що за різними статистичними даними, рятуючись від війни за кордон виїхали від 6 до 9 мільйонів українців. Зрозуміло, що не всі з них мають право голосу, але все рівно це значний відсоток від тих, хто зараз перебуває за кордоном.

По-перше, вартість організації процесу голосування за кордоном у рази вища, ніж в Україні. По-друге, за даними дослідження Громадянської мережі ОПОРА щодо взаємодії правоохоронних органів України й Польщі для запобігання та протидії порушенням виборчих прав громадян, пропускна спроможність виборчих дільниць у цій країні становить максимум 250 тисяч виборців на день. Тоді як самих виборців може бути щонайменше близько від 1 до 1,5 мільйона осіб.

Такого досвіду організації голосування на закордонних виборчих дільницях Україна не мала у своїй історії. Більше того, релевантний українському досвід голосування такої великої кількості виборців за кордоном не має практично ніхто у світі. Крім цього, члени ЦВК зауважують, що взаємодія з іншими державами потребує додаткового врегулювання і це прив'язано до їхніх внутрішніх процедур.

Прем'єр: гроші на вибори у 2024 у бюджеті не закладені, але «якщо партнери знайдуть можливість, будемо говорити»

3. Проблеми з реєстрами виборців, знищена виборча інфраструктура, відсутність фінансування. Тут все сумно і однозначно: Реєстр зовсім не готовий, частина приміщень для виборчих дільниць зруйнована або пошкоджена, коштів на вибори у проєкті Бюджету на 2024 рік не закладено.

4. Вільний доступ до медіа під час виборчої кампанії. В даному питанні буду опиратися на свій досвід як політика і публічної особи. Для початку, вважаю, потрібно створити конкурентне поле для всіх медіа і нарешті

позбутися неефективного у питанні розвитку демократичних процесів так званого марафону «Єдині новини».

Вибори – це, перш за все, змагальний процес! Це доступ до медіа, і рівні можливості для агітації, і багато інших чинників, які забезпечують вільне волевиявлення. Наразі ж складається враження, що хтось намагається “протиснути” ідею виборів саме для організації такого собі “плебісциту” – імітації процедури виборів, а не реального процесу змагання ідей, програм кандидатів, партій... Подібні “вибори” як формальність більш характерні для авторитарних країн. Для прикладу, в терористичній росії.

5. А як з організацією виборів на тимчасово окупованих територіях? Які це будуть території, чи не будуть взагалі? Це питання взагалі важко коментувати, не те, що вирішити. Експертна спільнота наголошує на тому, що навіть за умови закінчення війни, для проведення чесних демократичних виборів потрібні будуть суттєві зміни до виборчого законодавства, а крім того, відповідно до рекомендацій міжнародних інституцій, певний перехідний період для деокупованих територій, щоби створити там всі умови для демократичного волевиявлення.

Ну, і не забуваймо про логічну рекомендацію від наших західних партнерів – як мінімум 6 місяців часу з моменту припинення бойових дій на підготовчі процеси для проведення виборів.

Моя позиція залишається незмінною: усі розмови про організацію виборчого процесу та завдання будь-що провести вибори, поки у країні триває війна, потрібно припинити. Це не про демократію чи політичну конкуренцію. Водночас переконаний, ніщо не заважає вже зараз Верховній Раді розпочати ґрунтовну роботу із напрацювання оновленого виборчого законодавства, чи правок в існуюче, на тлі тих загроз і викликів, які постануть перед Україною у післявоєнний період (https://lb.ua/blog/vasyl_mokan/581504_vibori_chi_imitatsiya.html). – 2023. – 27.10).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 18 (260) 2023

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:

А. Березельська, Я. Маленко

Комп'ютерне верстання:

Н. Крапіва

Підп. до друку 31.10.2023

Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 3,53.

Наклад 21 пр.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3

siaz2014@ukr.net